

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
PEDAGOĢIJAS NODAĻA

**J.A. KOMENSKA „MĀTES SKOLAS” IDEJA
KĀ AKTUĀLA PEDAGOĢISKA VĒRTĪBA
PIRMSSKOLAS IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒ**

MAĢISTRA DARBS

Autore: **Lita Salmiņa**

Stud.apliec. Peda040101

Darba vadītāja: Dr.paed., prof. Aīda Krūze

RĪGA

2010

ANOTĀCIJA

Maģistra darbā „J.A. Komenska ” Mātes skolas” ideja kā aktuāla pedagoģiska vērtība pirmsskolas izglītības iestādē” tika iepazīta J.A.Komenska kā zinātniskās pedagoģijas pamatlicēja personība un dzīvesdarbība, teorētiski izvērtēta J.A.Komenska „Mātes skolas” ideja, izpētīta J.A.Komenska „Mātes skolas” idejas attīstība Latvijas pedagoģiskajā domā un atklāta sabiedrības attīstības saistība ar pagātnes pedagoģiskajām atziņām. Pētījuma mērķis - izpētīt J.A. Komenska darbu „Mātes skola” un atklāt „Mātes skolas” ideju aktualitāti pirmsskolas izglītības iestādes pedagoģiskajā procesā.

Pētījuma ietvaros izanalizēti avoti un teorētiskā literatūra, aptaujāti 23 pirmsskolas pedagogi. Avotu un literatūras teorētiskā analīze un skolotāju anketēšanas rezultātu analīze atklāj „Mātes skolas” ideju aktualitāti un J.A. Komenska mantojuma pedagoģiskās vērtības gan teorijā, gan pirmsskolas izglītības iestādes darba praksē.

Atslēgvārdi: *J.A. Komenska pedagoģiskais mantojums, pedagoģiskās vērtības, audzināšana, pirmsskolas vecuma bērna personība, Mātes skolas idejas.*

ANNOTATION

Master's dissertation “The idea of J.A. Comenius as an actual pedagogical value in kindergarten” examined the personality and work of J.A. Comenius, theoretically assessed Comenius' idea of “Mother school”, investigated its development in Latvian pedagogical scene, and revealed the connection between society's development and past's pedagogical messages. The aim of this research – to investigate J.A. Comenius' work “Mother school” and to reveal the topicality of the idea of “Mother school” in the kindergarten pedagogical process.

The methods of this research included analysing sources and theoretical literature, surveying 23 preparatory school teachers. The analysis of sources and theoretical literature reveal the topicality of the ideas of “Mother school” and the pedagogical value of J.A. Comenius legacy in theory as well as in preparatory school practice.

Keywords: J.A. Comenius Pedagogical Heritage, pedagogical value, education, preschool child's personality, Mother's school ideas.

SATURS

Ievads.....	5
1. Ieskats J.A.Komenska dzīvesdarbībā.....	11
2. J.A.Komenska pedagoģiskā mantojuma analīze.....	15
3. J.A.Komenska „Mātes skolas” pedagoģiskās atziņas - svarīgs nosacījums bērna personības attīstībā.....	22
4. J.A.Komenska „Mātes skolas” idejas attīstība Latvijas pedagoģiskajā domā.....	27
5. J.A.Komenska „Mātes skolas” atziņu pedagoģiskā vērtība mūsdienu pirmsskolas izglītības iestādē.....	37
5.1. „Mātes skolas” idejas pirmsskolas izglītības iestādes pedagoģiskajā procesā: teorētiskais aspekts.....	37
5.2. Mūsdienu pirmsskolas izglītības iestādes mācību un audzināšanas programmas analīze.....	42
5.3. Pirmsskolas skolotāju viedoklis par „Mātes skolas” ideju aktualitāti.....	45
Nobeigums.....	50
Izmantoto avotu un literatūras saraksts.....	55
1.Pielikums. Anketa pedagogiem.....	58
2.Pielikums. Pirmsskolas izglītības programma (Priekšvārds).....	59

IEVADS

Cauri gadsimtiem vijas doma par cilvēka audzināšanu, par tāda cilvēka veidošanu, kas spētu veidot sabiedrību, būtu par krietnu sabiedrības pilsoni ar pienākuma apziņu un izpratni par vērtībām. Audzināšana ir katra laikmeta neatņemama sastāvdaļa, kas gatavo cilvēkresursus valsts izaugsmei un labklājībai. Visa cilvēce daudzu gadsimtu laikā tiecās pēc izglītības, jo zināja, ka tā ir gaisma, kas cilvēkus vada dažādās dzīves sfērās. "Radoša, neatkarīga, lemtspējīga, mainīga, daudzpusīga personība – mērķis, uz ko tiekušies audzinātāji visos laikos. Taču personība veidojas noteiktā laikmetā, noteiktā sabiedrisko attiecību sistēmā," atklāj profesore Aīda Krūze rakstu krājumā „Laikmets un personība.” (33, 5.lpp.)

Mainoties valsts sociāli politiskajai iekārtai un ekonomikai, notiek pārmaiņas vērtību kritērijos, sabiedrības un ikviena cilvēka apziņā. Mūsdienu sabiedrības izpratne par izglītību, audzināšanu un personības attīstību balstās uz kultūrvēsturisko pieredzi, pārdzīvojumiem, senajām cilvēces garīgo bagātību atziņām un laikmeta ietvaros nezūdošajām vērtībām. Pedagoģijas doktors R.Aljevs uzsver, ka cilvēce daudzu gadsimtu garumā gan kļūdu, gan arī sasniegumu plūsmā ir nogājusi dramatisma pilnu intelektuālās attīstības ceļu. Pedagoģijā mūsdienu jaunie uzskati savijas ar vēsturiskā laikmeta priekšstatiem par bērna audzināšanu, izglītību, personības attīstību, „vecās problēmas pārtop par neatrisināmām dilemmām un mūžīgiem Dzīves, Cilvēces, Kosmosa un to apslēptās jēgas meklējumiem. Par tādām fundamentālajām dilemmām kļūst Individualitātes un Personības attīstība, masu un kvalitatīvā izglītība, Jaunais tradicionālajā domāšanā un Tradicionālais jaunajā domāšanā.” (4, 18.lpp)

21. gadsimtā, globalizācijas un multikulturālisma laikmetā, par vienu no galvenajām vērtībām tiek uzskatīts cilvēks, kurš ar savām prāta spējām un mērķtiecīgu darbību, tiekšanos iepazīt pasauli, definējot sevi tajā, mēģinot noteikt savu vērtību sistēmu, ietekmē visas sabiedrības attīstību. Filozofi cilvēka dzīvi raksturo kā vēsturisku procesu, kam raksturīga virzība uz personības pilnveidošanos un attīstību, saistībā ar sabiedrību, dabu, darbu un kultūru. „Cilvēka pasaule ir vēsturiskās pieredzes, vēsturiskās atmiņas rezultāts, taču vienlaikus tā nosaka arī mūsu šodienas, mūsu nākotnes redzējuma konkrētas formas.” (31, 459.lpp.) Saistošs ir profesores Z.Rubenes mūsdienu postmodernā laikmeta skaidrojums, ka globalizācijas, individualizācijas un pluralizācijas pārmaiņas ietekmē cilvēka identitātes veidošanos, izpratni par vērtībām un cilvēka pozīciju pasaulē, tāpēc mūsdienu laikmetā cilvēkam sevī jāveido jauna kvalitāte, proti, atpazīstot sevī plašāku solidaritātes izjūtu, cienot un pieņemot atšķirīgo, jo „tieši intelektuālais kapitāls ir jaunā laikmeta dzinulis un mērķis – bagātības mērs postmodernismā ir cilvēka radošās spējas, nevis finansiālais kapitāls. Veidojas jauna ekonomikas sistēma, kurā par vērtībām kļūst jēdzieni, idejas un veidoli, nevis lietas.”

(50) Par vērtībām kļūst vēsturiskās vērtības, seno dižgaru atziņas, padomi, rosinājumi, idejas, kas palīdz mūsdienīgam, mainīgam cilvēkam jaunā sociālā ērā saprast sevi un pārmaiņu pasauli, izmantojot jaunākās tehnoloģijas, ekonomiskos un sociālos resursus. Izcilas personības, kas pedagoģiju bagātinājušas ar vērtīgām idejām un atziņām, mainījušas cilvēku dzīvi, attieksmi pret apkārtējo pasauli un izpratni par vērtībām. R. Aljevs vērtības definē kā „civilizācijas apstākļos izveidojusies cilvēces tieši izdzīvojamā attiecību un prioritāšu forma, kas dod indivīdam iespēju prognozēt nākotni, vērtēt „citu” un paturēt atmiņā pagātņi.” (4, 18.lpp.) Aina Zusāne pagātnes atzinumus uzskata par lielu vērtību, jo meklējot risinājumu problēmām, “nereti vēršam skatu atpakaļ un vaicājam, vai atbildes neslēpjas arī pagātnes pieredzē, vai tās bagātais mantojums nevarētu kļūt par nozīmīgu ideju avotu mūsdienām?” (56, 8.lpp.)

Turpmāku cilvēces attīstību veido jaunā paaudze, tāpēc ģimenes, skolas un sabiedrības uzdevums ir cilvēka pareiza audzināšana un izglītošana. Pedagoģiskās idejas palīdz veidoties mūsdienu cilvēka dzīves uztverei un domāšanas veidam, pārlicībai un vērtībām. Profesores A. Krūze un I. Žogla sniedz skaidrojumu, ka „pedagoģiskā ideja ir vienotu uzskatu kopums, kas ieņem nozīmīgu vietu sabiedrībā un pedagoģu profesionālajā darbībā, un kas ir personas orientieris noteikta mērķa sasniegšanai un dzīves pilnveidošanai, saskaroties ar dzīves aktualitātēm.” (35, 371.lpp.) Arī filozofu degpunktā ir jautājums par ideju nozīmi cilvēka dzīves, rīcības un pasaules uztveres veidošanā, atzīstot, ka „cilvēki sāk pievērst uzmanību valdošajām idejām tad, kad ir zudis vienotājpamats, kas visu laiku licies stabils un neapšaubāms.” (31, 613.lpp.) Filozofu skatījumā „vēsture ir pārpilna ar idejām, un to īstenošana rada dažādas tendences sabiedrības politiskajā, ekonomiskajā, kultūras, reliģiskajā dzīvē.” (31, 613.lpp.) Vēsturiskās idejas un atziņas kalpo par orientieri mūsdienu laikmeta sabiedrības veidošanai, pasaules skatījumam, izdzīvošanas iespējām, cilvēku apvienošanai un izglītošanai, sekojot jaunām noskaņām par brīvību, skaistumu, attiecībām, „pastāv noteikti jēgveidojumi, kas integrē dažādu cilvēku rīcību vienotā veselumā. Šie jēgveidojumi izpaužas kā pasaules interpretācijas veidi, pasauluzskati.” (31, 613.lpp.)

Cilvēka personība veidojas jau agrā bērnībā, pirmsskolas vecumā, kad sociālo apstākļu un audzināšanas rezultātā veidojas cilvēka tikumiskās jūtas, attieksme pret ētiskajām un estētiskajām vērtībām, notiek morālo priekšstatu veidošanās, vērtīborientācija turpmākajai dzīvei. Pirmsskolai un ģimenei ir kopīgs uzdevums - audzināt jauno paaudzi. Seno dižgaru zināšanas un atzinumus var uzskatīt par dzīves mācību, kurā var atrast atbildi uz jebkuru sev interesējošu jautājumu. Visa cilvēce jau aizvēsturiskajos laikos ir dzīvojusi un dzīves pieredzi nodevusi jaunajai paaudzei, pieturoties pie tradicionālajām vērtībām un noteiktas pasaules kārtības.

Pedagoģiskās idejas un atzinumi ir liela vērtība mūsdienu pirmsskolas vecuma bērnu audzināšanā un personības veidošanā, jo raksturo cilvēku attieksmi pret kultūru, darbu, tautu, sevi, pasauli un ietekmē sabiedrības virzību un attīstību. Vērtība tiek definēta kā princips jeb pozitīvo īpašību kopums, kas raksturo katra cilvēka darbību, garīgo un fizisko attīstību, „ko cilvēks savā apziņā uztver kā sev vai citai personai būtiski nozīmīgus, vēlamus konkrētos vēsturiskos apstākļos, noteiktā kultūrā un konkrētā sabiedrībā, kā arī kas sekmē viņa personības veidošanos.” (45, 186.lpp.) Filozofi M. Kūle un R.Kūlis skaidro, ka cilvēka dzīvi nosaka noteiktas orientācijas, piemēram, garīgās vērtības, labklājība, zināšanu iegūšana, personības pilnveide, demokrātiskā attieksme, sava potenciāla apzināšanās, daudziem materiālās bagātības, taču vērtības „ir ļoti sarežģīts fenomēns, kas caurauž un sakārto mūsu dzīvi, sākot ar bioloģisko un beidzot ar kultūras un gara dzīves augstākajiem līmeņiem.” (31, 572.lpp.) Vērtību būtība ir to nozīmīgumā un katrs cilvēks var izvērtēt sev būtiskāko, kas rada personīgo izaugsmi, attieksmi pret sevi un apkārtni. Saistoša ir profesora G. Bēmes atziņa, ka „cilvēks ir pirmā būtne dabā, kurai dota brīvība, bet noslēpums ir tas, ka cilvēkam pašam sev jārada likumu,” (10) nosakot savu kārtību un vērtības savas personības attīstībai un sabiedrības veidošanai.

Pedagoģijā tiek akcentētas pedagoģiskās vērtības izglītotas, attīstītas personības veidošanai pedagoģiskajā procesā, saskaņā ar mācību un audzināšanas uzdevumiem, „principiem, normām, mērķiem, ideāliem un raksturo attieksmi pret kultūru, darbu, valsti, cilvēkiem un sevi pašu.” (45, 186.lpp.) Pirmsskolā vērtība ir bērns. Pirmsskolas pedagoģiskais process ir vērst uz bērna garīguma, kultūras un fiziskās stājas izkopšanu, morāles veidošanu, pašapziņas un vispārcilvēcisko spēju attīstīšanu, ievirzi un motivāciju, kas ir neatņemams audzināšanas virzītājspēks un pedagoģisko vērtību avots. Profesors J.Anspaks atgādina, ka izglītības augļi ienākas ļoti lēni un paveiktais vai nepaveiktais atbalsosies kultūrā, izglītībā un audzinātībā, tāpēc „pedagoģiskās atziņas, tās vērtību neizsīkstošās bagātības, lai kādos vēstures slāņos pasmeltas, katrai jaunai paaudzei rūpīgi jāizvērtē un jāvērtē par savas garīgās dzīves daļu. Pedagoģijas vērtību pasaulē rodamas ievirzes visu cilvēkdzīves un darbības pamatu veidošanai.” (6, 4.lpp.) Profesors norāda, ka pedagoģiskās idejas cilvēces vēsturē ienes savas garīgās nacionālās un pedagoģiskās vērtības, uz kurām balstās ģimene, vecāki, skolotāji un visi cilvēki, kuri saistīti ar audzināšanu un izglītību, tāpēc „izglītības un audzināšanas uzdevumu veikšanai ir nepieciešamas ne tikai pedagoģiskās zināšanas, bet arī izkopta audzināšanas māksla, kuras apguvei nepieciešama laba pagātne, tagadne un nākotne apjauta.” (6, 4.lpp.)

Cilvēka pasaule ir atvērta visām iespējamībām, lai pilnveidotu prāta spējas, gūtu jaunas zināšanas un veidotu personīgo pieredzi. Meklējot risinājumu problēmai vai

aktualitātei pedagogijā, katra tauta balstās uz savas tautas senajām gudrībām un raugās uz citu tautu pieredzi, seno dižgaru atziņām un ieguldījumu pedagogijā. Pagātnes apzināšana, pagātnes pedagogiskais mantojums – seno dižgaru dzīves darbība, atziņas, idejas, padomi un rosinājumi, ir mūsdienu demokrātiskās sabiedrības attīstības galvenā vērtība. Vēsturiskais mantojums palīdz paņemt sev nepieciešamāko, vajadzīgāko, izvairoties no pagātnes kļūdām. J. Anspaks uzskata, ka pedagogiskās idejas, kuras gadsimtu gaitā radījuši ievērojami domātāji, ir liela vērtība, jo palīdz rādīt jau noietos ceļus un izstrādāt vadlīnijas, lai „topošajā cilvēkbērnā stiprinātu cilvēcību, veidotu cieņu pret nacionālajām un cilvēces gara kultūras vērtībām, nostiprinātu godaprātu un darba tikumu, izkoptu dabas, darba un cilvēka dailes izjūtu.” (6, 4.lpp.) Professore A. Krūze uzsver, ka pedagogiskās vērtības ir seno dižgaru, izcilu personību paveiktais - idejas, rīcība, atzinumi, rosinājumi, t.i. dzīvesdarbība, kas skatāma vienotībā ar laikmetu, kas „izvirza prasības personībai, iezīmē attīstības ceļus, savukārt personība ar savu radošo, mērķtiecīgo darbību ietekmē sabiedrības virzību.” (34, 4.lpp.) Latviešu tautai ir svarīgas savas vērtības, dzīves kvalitāte, sabiedriskās norises un eksistences formas. Daudzi vēsturiskie aspekti caur latviskajām tradīcijām tūkstošiem gadu garumā ir saglabājušies līdz mūsdienām un pedagogijā tiek praktizēti vēl aizvien. Tomēr daudzas nostādnes un nevēlamas parādības ir vērojamas mūsdienās. Šobrīd, 21.gadsimtā, kad pasaulē valda “pirkt” un “pārdot” attiecības, kad Latvija ir kļuvusi atvērta gan garīgajam, gan materiālam „strāvojumam” citu valstu ietekmē, svarīgi cilvēkam atrast savas cilvēkvērtības, ticību sev un savas turpmākās dzīves labklājībai. Nebeidzas diskusijas par Latvijas bērnu un jauniešu vērtīborientāciju, par ētisko un estētisko vērtību klātbūtni bērnu un jauniešu dzīvē, par bērnu attieksmi un rīcību, mīlestību pret savu dzimteni. Tiek apspriestas mūsdienu audzināšanas problēmas un tās negatīvās sekas, jautājot „kā bērni tika audzināti agrāk? Šķiet, ka tad viss bija vienkāršāk... Kā tēvs vai māte pateica, tā bērni klausīja bez ierunām. Bērniem bija pilnīgi citas attiecības ar vecākiem, lielāka cieņa.” (51, 4.lpp.) Atbildes jautājumiem par bērna audzināšanu meklējamās pedagogijas vēsturē, seno dižgaru atzinumos un pedagogiskajās idejās, kas ir latviešu tautas lielākā vērtība. Saistoša ir P. Birkerta atziņa, ka daudzas citu tautu (sveštautu) filozofu pedagogiskās idejas, kuras „tautas garā atrodas jau ilgāku laiku, kas tur ir piesavināts un pārkausēts, kas ilgāku laiku turēts un atzīts jau par savu, - tas tiešām ir jāuzskata par savu, t.i. šīnī gadījumā par latvisku.” (11, 6.lpp.)

Studējot Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes Pedagoģijas nodaļas Maģistra studiju programmā, ieinteresēja pedagoģijas vēsture, konkrēti, čehu pedagoga Jana Amosa Komenska (1592-1670) dzīvesdarbība un pedagoģiskais mantojums.

Tā kā strādāju pirmsskolas izglītības iestādē, nolēmu pievērsties vienai no J.A.Komenska idejām – „Mātes skolas” idejai. Pirmsskolā bērnam tiek mācīta attieksme pret vērtībām, sevi un citiem. Pagātnes pedagoģisko ideju apzināšana palīdz risināt tagadnes uzdevumus pirmsskolā, izprast pedagoģiskās norises, atklāj ētiskās vērtības, attīsta apziņu, palīdz veidot cilvēciskās īpašības, ieaudzināt tikumus un morālās vērtības - atšķirt labo no ļaunā. „Mātes skolas” ideja ir vadlīnija pirmsskolas vecuma bērna audzināšanā. J.A. Komenska atziņa, ka vislielākā vērtība vecākiem ir bērns, ko Dievs viņiem uzticējis, rūpējoties par bērna garīgo un fizisko attīstību, brīvas un atbildīgas, radošas kultūras personības veidošanu, ir saglabājusies mūsdienās.

Mūsdienu straujais dzīves ritms, lielā steiga, vecāku aizņemtība, noslogotība, rūpes par materiālo labklājību, ir tas faktors, kā rezultātā viņi maz laika un mīlestības velta saviem bērniem. Lielāko dienas daļu bērns pavada pirmsskolā, kur bērns gūst savu pieredzi, vērojot pedagoga darbības, uzvedību un attieksmi, un smeļ milzīgu informācijas daudzumu no apkārtējās pasaules. Vecāku un skolotāja sadarbības jautājums ir aktualitāte, jo mūsdienās audzināšanas mērķi un ideāli nav skaidri definēti, notiek „labā” un „ļaunā” izpratnes kā pamatvērtības devalvācija. Mūsdienu sabiedrībā mainās sabiedrības morāle, principi, sabiedriskās attiecības, vispārcilvēciska nostāja pret kādiem konkrētiem jautājumiem, taču „religiski pārdzīvota vēsture atraisa cilvēka dvēseli no matērijas skavām. Vēsturiskā iztēle, iedzīvošanās citā laikmetā kļūst par atbrīvojošu darbību, kas paceļ indivīdu ārī telpas un laika ierobežojumiem. Tā pagājušo paaudžu pieredzes, bijušās, taču ne pagājušās pasaules ietekmē pati kļūst radoša.” (31, 352.lpp.)

Senā dižgara J.A. Komenska pedagoģiskās idejas ir ceļvedis katram pirmsskolas skolotājam, lai veidotu bērna attieksmi pret nacionālajām vērtībām, ieaudzinātu morālās, garīgās un estētiskās vērtības, attīstītu bērna uzskatus par dzīvi un vēlamo izturēšanās veidu. Mūsu postmodernajā laikmetā, kad vērtību sistēmā dominējošajam jābūt pozitīvajam aspektam, nosakot savu vietu un intereses sabiedrībā gan kā patērētājam, gan kā jauna produkta vadītājam un partnerim sadarbībā, vienlaikus atbildīgam un atbilstīgam, - jāpalīdz bērniem apgūt to, ko viņi patiesībā no mums gaida - dzīves prasmes, kas balstās uz J.A. Komenska dabatbilstmes, humānisma un pansofijas idejām.

Iepazīšanās ar J.A. Komenska pedagoģisko atziņu bagātībām izraisa pārdomas par dzīvi, dzīves jēgu, faktoriem, kas ietekmējuši maģistra darba autores vērtību pasauli. J.A. Komenska dzīves stāsts, dzīvesdarbība, idejas palīdz atklāt cilvēkvērtības, sevis apzināšanos, motivē pedagoģiskajai darbībai, rosina aktīvu sadarbību ar bērniem, vecākiem un pirmsskolas kolēģiem, vieš pārliecību par pareizu rīcību un attieksmi pret sevi un citiem.

Pētījuma objekts. J.A.Komenska pedagoģiskais mantojums.

Pētījuma priekšmets. J.A. Komenska „Mātes skolas” ideja.

Pētījuma jautājums. Kādas J.A.Komenska „Mātes skolas” idejas ir aktuālas mūsdienu pirmsskolas pedagoģiskajā procesā?

Pētījuma mērķis. Izpētīt J.A. Komenska darbu „Mātes skola” un atklāt „Mātes skolas” ideju aktualitāti pirmsskolas izglītības iestādes pedagoģiskajā procesā.

Darba uzdevumi:

1. Iepazīt J.A.Komenska kā zinātniskās pedagoģijas pamatlicēja personību un dzīvesdarbību;
2. Teorētiski izvērtēt J.A.Komenska „Mātes skolas” ideju;
3. Izpētīt sabiedrības attīstības saistību ar pagātnes pedagoģiskajām atziņām;
4. Izpētīt J.A. Komenska „Mātes skolas” idejas attīstību Latvijas pedagoģiskajā domā;
5. Izanalizēt J.A. Komenska „Mātes skolas” idejas aktualitāti mūsdienu pirmsskolas pedagoģiskajā procesā;

Pētījuma metodes

1. teorētiskās literatūras analīze;
2. avotu analīze;
3. anketēšana;
4. personīgās pedagoģiskās darbības analīze;

Pētījuma bāze

Avoti un literatūra, kas atklāj J.A.Komenska dzīvesdarbību un pedagoģisko mantojumu; Rīgas rajona pirmsskolas izglītības iestāde „X”.

Maģistra darba struktūra

Maģistra darbs sastāv no ievada, 5 nodaļām, 3 apakšnodaļām, nobeiguma, avotu un literatūras saraksta, 2 pielikumiem. Darbā ir 2 tabulas. Darba apjoms 57 lappuses.

1. IESKATS J.A. KOMENSKA DZĪVESDARBĪBĀ

Mūsdienām jaunu, novatorisku pavērsienu skatījumā uz bērna personību un paņēmienu pirmsskolas pedagoģiskajā procesā ir devis čehu pedagogs, filozofs, garīdznieks, sabiedriskais darbinieks, vēstures dižgars **Jans Amoss Komenskis** (1592-1670). Viņa pedagoģiskā koncepcija ir vadlīnija bērna audzināšanā un izglītošanā, kas ietekmējusi pasaules izglītības sistēmu un ir arī Latvijas pedagoģijas orientieris cilvēka audzināšanas, izglītības, personības veidošanas jautājumos. J.A. Komenska pedagoģiskajā jaunradē rodamas aizvien nozīmīgākās pedagoģiskās idejas un atziņu bagātības: visiem cilvēkiem ir tiesības uz izglītību, virzīšanos uz jaunām zināšanām nodrošina uzskatāmība, pēctecība, mērķtiecība, zinātniskums, zināšanu pamatīgums un noturīgums. „Lielie gari nenoveco,” raksta J.Anspaks, „J.A. Komenska ideju bagātības nepieciešamas Latvijas skolas un ģimenes audzināšanas atjaunotnes darbam un pedagoģijas teorijas tālākajai attīstībai.” (5, 54.lpp.)

Komenskis ir viens no čehu tautas simboliem. Komenska dzimšanas diena - 28. marts, Slovākijā un Čehijā tiek atzīmēta kā Skolotāju diena. ”UNESCO nodibinājis prestižo J.A. Komenska medaļu, kuru piešķir par izciliem sasniegumiem pedagoģijā. 1919. gadā dibinātā J.A. Komenska universitāte Bratislavā ir pirmā universitāte ar mācībām slovāku valodā. Komenska vārdā nosaukta Eiropas Komisijas izglītības programma Comenius,” (3) kura mērķis ir pilnveidot pedagoģiskās izglītības procesu Eiropas dimensijas kontekstā, uzlabot mācību metodes, izglītības iestāžu vadību un pārvaldi.

Teortiskās literatūras un avotu izpēte liecina, ka pedagoģija Eiropā veidojās tālā senatnē - 16./17. gadsimtā, kad „atdzimstot interesei par dzīvi apliecinošo antīko kultūru, bet cilvēku uztverot kā pasaules centru, galveno vērtību, pretstatā viduslaiku priekšstatam par cilvēku kā grēka iemiesojumu, renesanse cildināja gara skaistumu, viņa prātu un miesu.” (56, 13. lpp.) 17.gadsimta karu un tikumiskā pagrimuma laikā J. A. Komenskis, paužot jaunā laikmeta vajadzības un sabiedrības demokrātiskā humānisma ideālus, puda novatoriskas idejas un izvirzīja mērķi - labot pasauli vispārējās labklājības vārdā, harmonizēt cilvēku.

Lai iepazītu J.A.Komenska pedagoģisko ideju bagātības, jāiepazīst J.A.Komenska kā zinātniskās pedagoģijas pamatlicēja personība un dzīvesdarbība.

J.A.Komenskis dzimis 1592.gada 28.martā Čehijā, Dienvidmordāvijā, Nivnicas ciemā, turīga dzirnavnieka ģimenē. Viņa vecāki piederēja pie „čehu brāļu” draudzes. Reliģiskās protestantu sektas locekļi lielu uzmanību pievērsa bērna audzināšanai un mācībām dzimtajā valodā, tāpēc atvēra brāļu draudžu skolas, izveidoja sabiedriskās audzināšanas sistēmu. Ar savām spējām un apdāvinātību zēns izcēlies jau bērnībā - mājās iemācījās lasīt un rakstīt, cienīja grāmatas, savas tautas gudrības un kultūrvērtības, iepazīs ar dažādiem amatiem.

Mācības uzsāka vietējā draudzes skolā Čehoslovākijas Uherski Brodas pilsētiņā. Kopš divpadsmit gadu vecuma zēns kļuva bārenis, zaudējot abus vecākus, tāpēc mācības ritējušas ar lieliem pārtraukumiem. Pateicoties brāļu draudzes gādībai, J.A.Komenskis sešpadsmit gadu vecumā uzsāka mācības latīņu skolā Pršerovā, pārsteidzot savus skolotājus ar darba spējām un apdāvinātību. Skolā J.A. Komenskis apguva latīņu valodu, vienlaikus saskaroties ar sliktu darba organizāciju un mācību metožu nepilnībām. Pēc J.A. Komenska domām, vislielākais ļaunums - „skolēniem liegtā iespēja izzināt reālo pasauli.” (56, 19. lpp.) Personīgā pieredze Pršerovas latīņu skolā rosināja viņu vēl intensīvāk pievērsties jaunu ceļu meklēšanai pedagogijā. Pateicoties Brāļu draudzes atbalstam, tālākā J.A. Komenska izaugsme saistījās ar studijām Herbornas universitātē, kur studijas uzsāka 1611.gadā. Paralēli teoloģijai studēja senās pasaules domātāju Platona, Aristoteļa, Cicerona, Senekas, humānistu H.L. Vivesa, P.Ramusa darbus.

Lielu ietekmi uz J.A. Komenski atstāja profesors Alšteds (1588-1638), kurš bija tikai četrus gadus vecāks par J.A. Komenski un kurš nopietni meklēja jaunas mācīšanas metodes. Vēlāk J.A. Komenska dzīvesceļš saistījās ar studijām Heidelbergas universitātē Vācijā, kā arī ceļojumiem pa Ziemeļeiropu, kur iepazīna nozīmīgākos zinātnes centrus. Studiju laikā J.A. Komenskis aizrautīgi nodevās jaunradei, ko iedvesmoja mīlestība pret savu zemi, tautu, valodu. Viņa darbībai „raksturīgas divas tendences: vēlme kalpot vispirms čehu tautai un tad visai cilvēcei.” (56, 24.lpp.) Studiju gados J.A. Komenskis uzsāka čehu valodas vārdnīcas sastādīšanu, ar cerību sarkstīt saviem tautiešiem čehu valodā sarakstīt grāmatu sēriju dažādās zinātņu nozarēs, kas būtu pieejama arī vienkāršajiem cilvēkiem. Šiem demokratiskajiem uzskatiem J.A. Komenskis palika uzticīgs visu savu mūžu. Pēc studijām J.A. Komenskis atgriezās savā dzimtenē un 22 gadu vecumā kļuva par latīņu skolas vadītāju savā dzimtenē Pršerovā, kurā pats bija mācījis. Viņš centās rast jaunus risinājumus skolu darbā. Protestēja pret sholastikas skolām. Jau radošās darbības sākumā pedagogs formulēja savu darbības principu – mācības balstīt reālajā īstenībā. J.A.Komenska darbība saistījās arī ar Brāļu draudzes mācītāja un vienlaikus latīņu skolas vadītāja darbību Fulnekā, studējot teoloģiju un izzinot sava laika pedagogu J.V.Andrē un V.Ratkes radošo pieredzi.

Līdz pat mūsdienām saglabājušās atmiņas par J.A. Komenska „zaļo skolu”, kur bērnu mācības noritēja pakalnā, ozolu un skābaržu ielokā, zem zilajām debesīm, brīvā, nepiespiestā, vidē, nodarbībās iesaistot ģimeni, radot savdabīgu ģimenisku gaisotni. Izcilais pedagogs uzsvēra, ka bērniem gudrības jāsmeļas no dabas, izzinot lietas reālajā īstenībā. Viņš ieviesa dabas mācību, pedagoģiskajā darbībā izmantoja paša sastādīto latīņu valodas gramatiku. Savas pedagoģiskās darbības laikā pedagogs protestēja pret sholastiku skolās, ka „bērnu prātu baro nevis ar patiesiem lietu gaudiem, bet gan ar vārdu čaumalām un sēnalām.” (1, 6.lpp.)

J.A. Komenska pedagoģiskās jaunrades ceļa sākums sakrita ar Trīsdesmitgadu kara (1618-1648) norisēm Eiropā, kad pedagoga dzimtene Čehija zaudēja patstāvību. J.A. Komenskis zaudēja māju, kura tika nodedzināta, iznīcinot visu iedzīvi, grāmatas un manuskriptus. Viņš zaudēja arī sev tuvos ģimenes locekļus – sievu un divus dēlus, kuri nomira mēra epidēmijā. J.A. Komenskis slēpās kalnos, kur ar lielu aizrautību nodevās literārajam darbam, veica teorētiskus pētījumus, izstrādāja savas pedagoģiskās koncepcijas pamatus. 1627.gadā sāka rakstīt „Lielo didaktiku” čehu valodā, kuru pabeidza 1632.gadā.

1628.gadā J.A. Komenskis kopā ar Brāļu draudzes locekļiem apmetās Lešno pilsētā Polijā, kur nodzīvoja 28 gadus. Polijā viņš vadīja ģimnāziju, kļuva par bīskapu, īstenoja savas radošās ieceres par skolas darba tuvināšanu reālajai dzīvei, saskaņā ar bērna dabiskumu un attīstības īpatnībām. No Polijas J.A. Komenskis devās uz Angliju, Zviedriju, Ungāriju, lai piedalītos skolu reformācijā. Prombūtne Anglijā saistījās ar J.A. Komenska pansofijas ideju, kas kļuva par vienu no galvenajām vadlīnijām viņa pedagoģiskās jaunrades ceļā. Zviedrija saistījās ar vairāku mācību grāmatu un valodas mācīšanas metodikas izstrādi, kam pamatā 3 svarīgākie nosacījumi: paralēla priekšmetu un vārdu apguve, stingras secības un pakāpenības ievērošana, pāreja no vieglākā uz grūtāko. J.A. Komenska darbība Ungārijā saistījās ar ideju par jauna tipa skolas izveidi, izstrādājot jaunu modeli skolas darbības organizēšanai, kurš modificētā veidā saglabājies līdz pat mūsdienām.

Balstoties uz saviem pētījumiem un pedagoģiskajiem principiem, J.A. Komenskis sarakstīja vairākas mācību grāmatas, kurās ietvēra ziņas par dabu, darbu, cilvēkiem un apkārtējo pasauli, sabiedrisko dzīvi un Visumu, kā iepazīšanas procesā pavērās iespēja bērniem izkopt bagātu, tēlainu valodu, attīstīt iztēli un novērošanas spējas, rosināt domāšanu. J.A. Komenskis centās īstenot prasību par mācību uzskatāmību, piemērotību, sistemātiskumu un noturīgumu, nodrošinot bērnu izziņas spēju harmonisku attīstību. J.A. Komenska mācību grāmatas tulkotas daudzās valodās, kļūstot par pamatu elementārās izglītības metodikas izstrādei Eiropā un visā pasaulē, vienlaikus norādot ceļu, kā skolas vērst par pievilcīgākām un bērniem tuvākām, bet mācības interesantākas, radošākas, saistošākas.

J.A. Komenska pēdējais dzīves posms saistīts ar Amsterdamu, kurā labi pazina viņa pedagoģiskos materiālus un metodiskos darbus. Laikā, kad notika asiņainas politiskas un reliģiskas cīņas, izcilais pedagogs prasīja nodibināt starptautisku sadarbību politikas, reliģijas, zinātnes un izglītības jomā. Par nozīmīgāko nosacījumu sabiedrības veidošanai J.A. Komenskis uzskatīja filozofijas, izglītības un zinātnes tuvināšanu dzīvei uz brīvības, taisnīguma un humānisma pamatiem. Pedagoģiskajā jaunradē J.A. Komenskis apliecināja spēju meklēt atbildes uz laikmetīgajām problēmām, saskatot pedagoģijas ciešo saikni ar politiku. *Senā pedagoga pasaules uzskata veidošanos dziļi ietekmēja Brāļu draudzes*

vienlīdzības un sociālā taisnīguma idejas, atteikšanās no mantiskajām vērtībām un vardarbības, tiekšanās pēc skolu izveides un rūpēm par visu bērnu vienlīdzīgām tiesībām uz izglītību, attīstību un prasmju apguvi. J.A. Komenskis miris 1670.gada 15.novembrī Amsterdamā, atstājot pirms nāves pateicību Dievam par to, ka „visu savu dzīvi bijis cilvēks, kas centies pēc patiesības, vienlīdzības un vispusīgas cilvēka attīstības.” (58, 97.lpp.)

Secinājumi

J.A. Komenska personības veidošanos ietekmēja renesanses laikmeta vērtības, Brāļu draudze, kas atbalstīja viņa izglītošanos, laikabiedru un iepriekšējo gadsimtu domātāju izteiktās atziņas. Senā dižgara uzskatus veidoja arī renesanses laikmeta iezīmes un diktētās vajadzības, Bohēmu (čehu) brālības demokrātiskās tradīcijas un personīgās plašās pedagoģiskās pieredzes analīze. J.A. Komenska kā zinātniskās pedagoģijas pamatlicēja personība un dzīvesdarbība ietekmējusi pasaules un arī Latvijas izglītības sistēmu, kas mūsdienās ir pedagoģijas orientieris cilvēka audzināšanas, izglītības un personības veidošanas jautājumos.

J.A. Komenska dzīvesdarbība un pedagoģiskā koncepcija ir devusi mācību ikvienam – nenogurstoši strādāt, ticēt cilvēkiem, veidot humānu attieksmi pret citiem, uzsverot, ka „cilvēkam ir jāaudzina sevi visai cilvēcei.” (56, 136.lpp.)

2. J.A. KOMENSKA PEDAGOĢISKĀ MANTOJUMA ANALĪZE

J.A.Komenska dzīves un darbības laiks, 16.-17.gadsimts, vēsturē tiek dēvēts par Jaunajiem laikiem, t.i. radikālu pārmaiņu laiks kultūrā, zinātnē, tehnikā un cilvēces attīstībā. Neskatoties uz viduslaiku tumsonību, kariem, badu un epidēmijām, attīstījās zinātne, kultūra un izglītība, attīstījās sociāli ekonomiskā dzīve. Pasaules izglītības sistēmu ietekmēja jaunas J.A. Komenska pedagoģiskās idejas, jaunas laikmeta vajadzības, jauns domāšanas veids tautas izglītošanas iespējamībai, dodot „zinātnisku pamatojumu galveno didaktikas un audzināšanas teorijas un prakses jautājumu radošai izstrādei.” (5, 23.lpp.)

Kā izcils pedagogs, pedagoģijas zinātnes pamatlicējs J. A. Komenskis tika atklāts 19. gadsimtā, kad intensīvi tika izstrādāti pedagoģijas zinātniskie pamati. Izglītības sistēmas izveidei, pedagoģiskā procesa organizācijai, laikmetam neatbilstošā novecojušā mācību veida pārvarēšanai, skolotāja lomas izpratnei par ierosmju avotu kalpoja daudzi J.A.Komenska darbi, piemēram, „Gaismas labirints un sirds paradīze” (1623.g.), ”Lielā didaktika” manuskripts čehu valodā (1632.g.), mācību grāmata „Atvērtās durvis uz valodām un visām zinātnēm ”(1629-1631), bērnu audzināšanas rokasgrāmata „Mātes skola” (1629-1632), „Vispārīgs padoms par cilvēka dzīves uzlabošanu” (1645-1670, darbs 7 sējumos), „Jaunākā metode valodu mācīšanā” (1644-1647), pirmā ilustrētā mācību grāmata pasaulē, elementāro zināšanu enciklopēdija bērniem „Jutekļiem uztveramo lietu pasaule attēlos” (1658). Ar šīs grāmatas izdevumu Komenskis centās īstenot praksē prasību par mācību uzskatāmību un piemērotību, sistemātiskumu un noturīgumu, nodrošināt bērnu izziņas spēju harmonisku attīstību. J.A. Komenska darbos aktualizējās humānisma, demokrātisma un dabatbilsmes idejas, kas orientētas uz mērķi - cilvēka audzināšana, pasaules pilnveidošana, kurā cilvēks dzīvo. Tajos atrodamas mūsdienu skolas audzināšanas idejas – gan klašu-stundu sistēma, gan pārdomas par stundas gaitu, mērķiem, uzdevumiem un metodēm, gan pārdomas par to, kā jūtas bērns un kas viņam visvairāk nepieciešams. J.A. Komenskis uzskatīja, „ja audzināšanas metode ir nekļūdīgi pareiza, tad rezultāts, uz kuru ne vienmēr iespējams cerēt, ar Dieva palīgu nevar izpalikt.” (1, 23.lpp.)

J.A.Komenskis ir audzināšanas ideju ceļvedis izglītošanas problēmu risināšanai, par svarīgāko uzskatot izglītību, audzināšanu, cilvēka harmoniskas pilnības veidošanu. Izcilā pedagoga pasaules redzējums balstījās uz antīkās pasaules filozofijas un teoloģijas atzinumiem, seno Austrumu domātāju idejām, dabaszinātnēm, kas dziļi ietekmēja viņa skatījumu uz bērna attīstību, mācību un audzināšanas procesu. J.A. Komenskis tiek dēvēts par „pedagoģijas tēvu”, jo plašā sabiedrības apziņā attīstījis pedagoģisko domu, audzināšanas mākslas un audzināšanas teorijas aprises, sniedzis veiksmīgus risinājumus pedagoģijas

jautājumos. Izglītībai pievērsās ar lielu mīlestību, mēģinot mācīšanās procesu veidot kā patīkamu un lietderīgu nodarbošanos. Izveidojis izglītības sistēmu, saskaņā ar kuru personības veidošanās procesam jānotiek vides, audzināšanas un attīstīšanas ietekmē, aktīvi apgūstot dabas likumsakarības, uzvedību tajā, attieksmi pret to, veidojot sākotnēju vērtību izpratni. Viņš radījis viengabalainu, sistematizētu mācību, t.i. „universālu mākslu, kā mācīt visiem visu. Turklāt mācīt ar drošiem panākumiem, tā, lai neveiksmes nebūtu neiespējamās; mācīt ātri, lai neviens – gan tie, kuri māca, gan tie, kuri mācās, - neizjustu apgrūtinājumu vai garlaicību, lai mācības drīzāk sagādātu vislielāko gandarījumu; mācīt pamatīgi, nevis pavirši, tātad nevis formas dēļ, bet gan virzot skolēnus uz zināšanām, labiem tikumiem un dziļu dievbijību.” (1, 25.lpp.) Bērna attīstības būtība ietverta viņa attīstības viengabalainībā – rūpēs par fizisko un garīgo attīstību, pieaugušajam pareizi izvirzot uzdevumus, to risināšanas metodes un paņēmienus. Zinātnieka skatījumā, jārada bērna attīstībai labvēlīgs garīgais klimats, sagādājot bērnam intelektuālo, ētisko un estētisko labklājību. Kārlis Obšteins, analizējot J.A. Komenski, rakstījis: „Viņš prasa psiholoģiski pamatotu un dvēseles attīstībai pieskaņotu mācību: tāda mācība labi saprotama un viegla, pilnīgi izslēdz pārpūlēšanos un ierosina skolēnus uz pašdarbību.” (42, 102.lpp.)

J.A. Komenska lielākais nopelns pedagoģijā ir „sistematizētas pedagoģijas teorijas izstrāde,” (56, 43.lpp.) kuras centrā ir:

- *dababilsmes ideja*, - „konceptija par cilvēka kā dabas daļu un viņa attīstību saskaņā ar dabas objektīvajiem likumiem.” (5, 18.lpp.)

- *humānisma ideja* - „pedagoģiskais optimisms, dzīvesprieks, cieņa pret bērna personību.” (5, 13.lpp.)

- *pansofijas ideja* – „nodrošina pasaules, kultūras vēstures un dzīves – šo patieso cilvēka audzinātāju – apguvi.” (5, 15.lpp.)

J.A. Komenskis izstrādāja pedagoģijas teorētiskos un metodoloģiskos pamatus, sistematizētas atziņas didaktikā :

- mācību un izglītības teorijā,
- skolu dzīves organizācijā,
- audzināšanas teorijā un metodikā,
- pedagoģiskajā psiholoģijā,

Pedagoģiskajā koncepcijā ietvertas visas nozīmīgākās pedagoģijas zinātnes izpētes jomas:

- intelektuālā (garīgā),
- tikumiskā,
- fiziskā,

- estētiskā audzināšana,
- sagatavošana darbam,
- gribasspēka attīstīšana.

Pamatojoties uz dabatbilsmi un cilvēka attīstības likumsakarībām, senais dižgars uzskatīja, ka izglītības sistēmu veido 4 pakāpes. Katrai no šīm pakāpēm paredzēti 6 gadi, kuri atbilst 4 vecumposmiem - bērnībai, pusaudža gadiem, jaunībai un brieduma gadiem, un ir "jānosaka savs mācību ilgums, lai paredzētajos gados būtu aptverta visa zinātņu enciklopēdija un no šīm cilvēku kalvēm iznāktu īsteni izglītoti, tikumīgi un dievbijīgi ļaudis." (1, 184.lpp.)

I. posms (bērnība) – jutekļu, "ārējo maņu" attīstīšana;

II. posms (pusaudža gadi) – iztēles un atmiņas vingrināšana; (valodas un roku veiklības attīstīšana);

III. posms (jaunība) – domāšanas, spriestspējas un saprašanas vingrināšana;

IV. posms (brieduma gadi) – gribas piepūles vingrināšana, harmonijas izveide un saglabāšana.

J.A. Komenskis pamatoja efektīvu, saistošu mācību nosacījumus, atbilstoši 4 izglītības sistēmas pakāpēm - bērnam viegli uztveramu zināšanu apguve, noturīgu zināšanu, prasmju un iemaņu sistēmas izveide saskaņā ar dabas likumiem. Svarīgākie nosacījumi pasaules izzināšanai:

- *cilvēka izglītošanas nozīmīgums agrā bērnībā*, mātes skolā, kas „atbilst skaistajam pavasarim, kas rotājies ar pumpuriem un dažādu smaržu ziediem.” (1, 186.lpp.)
- *mācību norises laika un vietas nozīmīgums*, - mācībām jānotiek dienas pirmajā pusē, atbilstoši *sakārtotā vidē*, „skolai jābūt pievilcīgai gan no iekšpuses, gan no ārpuses.” (1, 107.lpp)
- *spēja izprast lietas dabiski*, „nevis iedzīt viņu galvās dažādu autoru izteikto vārdu, frāžu, domu graudu un uzskatu jūkli.” (1, 117.lpp.)
- *paralēla priekšmetu un vārdu apguve*; ilustrācijas, bērniem saprotamā valodā izklāstīta informācija, mācību uzskatāmība un piemērotība; mācības ir jāsāk nevis ar runāšanu par lietām, bet ar priekšmetu novērošanu;
- *stingras secības un pakāpenības ievērošana*, jo „daba nemīl lēcienus, bet virzība uz priekšu tajā ir pakāpeniska” (1, 101.lpp.)
- *sistemātiskums un noturība*, jaunas zināšanas balstot uz jau esošajām, jo „daba nesamudžina savas darbības, bet veic tās atsevišķi, noteiktā kārtībā.” (1, 98.lpp); Mācīšanās noturīgums – vingrinājumi, vielas atkārtošana.
- *pāreja no vieglākā uz grūtāko*, attīstot vispirms ārējās sajūtas, pēc tam atmiņu, izpratni un spriestspēju, jo „arī putns, gatavodamies lidošanai, sākumā iemācās nostāties uz

kājām, tad – kustināt spārnus, vicināt tos, ar spēcīgām kustībām pacelties gaisā.” (1, 108.lpp.)

- *skolotāju un bērnu skolas dzīves kvalitāte* - skolotājam mācīt mazāk, bet skolēnam iespēja vairāk mācīties, (mazāk trokšņot, pilnvērtīgi darboties, atpūsties);
- *miesas sodu nepieļaušana*, jo „daba neko neuzspiež ar varu, vienīgi ļauj izpausties tam, kas, būdams iekšēji nobriedis, pats tiecas izlauzties.” (1, 111.lpp.)
- *cilvēku savstarpējo attiecību harmonizēšana, satiecības nostiprināšana* (norādījumi vecākiem, skolotājiem, skolēniem, baznīcai, valstij, debesīm).

Pēc J.A. Komenska domām, skolai jāklūst par bērna prāta un spēju izkopšanas vietu, kurā valda uzmanība un mīlestība pret bērnu, kas iemācīti pastāvīgi radoši domāt un efektīvi strādāt, izskaužot bezjēdzīgu iekalšanu, miesas sodus un bērna apspiešanu. J.A. Komenskis uzsvēra, ka mācību un audzināšanas teorija zinātniski pamato drošu un rūpīgi pārdomātu veidu – metodoloģiju, tādu skolu izveidi, kurās „jāmāca tikai tas, kas dod vislielāko labumu dzīvē un pat vēl tālākā laikā.” (1, 115.lpp.)

Izcilais pedagogs izklāstīja izglītības principu - „izglītība nepieciešama visiem,”(1, 60.lpp.) uzsverot visu cilvēku tiesības uz izglītību, kļūt par saprātīgām būtnēm, mācoties visu mūžu dzīves, dabas un pasaules skolā.

J.A. Komenskis pirmo reizi izveidoja mūžizglītības sistēmu, uzsverot, cilvēka mācīšanās nepieciešamību visa mūža garumā - pasaules skolā. Tā iedalīta 7 izglītības posmos, atbilstoši cilvēka vecuma īpatnībām un cilvēka dzīves ritmam:

I. posms – cilvēka tapšanas skola (rūpes par vesela bērna piedzimšanu);

II. posms – līdz 6 gadu vecumam (mātes skola);

III. posms – no 6 līdz 12 gadiem – dzimtās valodas skola;

IV. posms – no 12 līdz 18 gadiem –latīņu skola (ģimnāzija, kurā velta sevi zināšanām un mākslai);

V. posms – no 18 līdz 24 gadiem – akadēmija (studijas noslēdzas ar ceļojumiem);

VI. posms – dzīves prakses skola (cilvēka darba mūžs);

VII. posms – vecumdienu skola (iedziļināšanās gudrībā);

Izglītība, pēc zinātnieka domām, ir visas audzināšanas pamats, kas ietver „kā prāta, tā jūtu, estētisko, fizisko, tikumisko komponentu harmonisku attīstību.” (58, 100.lpp.) Tiesības uz izglītību visiem cilvēkiem, neatkarīgi no viņu sociālā un ekonomiskā statusa, jo „ir labi zināms, ka Dievs dažkārt ir radījis izcilu savas slavas atspulgu no visnabadzīgākajiem, visvairāk atstumtajiem, vistumšākajiem cilvēkiem.” (1, 66.lpp.) J.A. Komenska pedagoģisko koncepciju, kura balstās uz cilvēku, Dievu un apkārtējiem apstākļiem, carvij atziņa, ka „skolās visiem jā māca viss ” (1, 68.lpp.) - valodas attīstība, tikumība, zināšanas mākslā un

zinātnē, jo „skolas ir humānisma kalves, ja tās panāk, ka cilvēki patiešām kļūst par cilvēkiem.” (1, 69.lpp)

Audzināšanas rezultātā izvirzīti trīs audzināšanas uzdevumi:

I. Izglītība.

II. Tiklība jeb tikumība.

III. Reliģiozitāte jeb dievbijība. (1, 48.lpp.)

J.A. Komenskis aicināja ieklausīties vecākus, skolotājus, bērnus, valsts vadītājus, ka „virs zemes nav iedarbīgāka cilvēku samaitātības izlabošanas līdzekļa par bērnu pareizu audzināšanu.” (1, 33.lpp.) Izklāstīta izglītības atgriezeniskā saite ne tikai ģimenes, bet arī valsts labklājības celšanā, uzskatot, ka izglītības un kultūras kopšana jāuzņemas valstij, jo, „patiešām, tā kā pareizi rūpēties par jaunatnes audzināšanu nozīmē arī celt un pārveidot baznīcu un sabiedrību.” (1, 211.lpp.) Izcilo pedagogu nodarbināja izglītības un audzināšanas jautājums, ar ciešu pārliecību, ka tikai ar izglītības palīdzību iespējams paaugstināt cilvēka dzīves līmeni un visas sabiedrības attīstības augšupeju uz brīvības, humānisma un taisnīguma pamatiem. Izglītojoties cilvēks pilnībā spēj sasniegt savu potenciālu un patiesu harmoniju dzīvē, jo ”svarīgākai jābūt gādībai par cilvēka dvēseli, lai tā, cik vien labi izrotāta, izietu no ķermeņa. Bet par ķermeni vajag rūpēties, lai tas kļūtu par noderīgu un cienīgu mītni nemirstīgai dvēselei.” (2, 206. lpp.)

J.A. Komenska pedagoģiskās koncepcijas pamatā - humānisma un dabatbilsmes ideja, kas „ļāva viņam novatoriski noteikt audzināšanas mērķus un uzdevumus, izstrādāt oriģinālu pamatojumu skolu sistēmas izveidei, izglītības saturam, mācību metodēm un organizācijai, personības audzināšanai un skolotāja darbības raksturojumam.” (1, 13.lpp.) Cilvēka radošums, aktivitāte, praktiskā darbība jāattīsta saskaņā ar dabu un tās likumsakarībām, jo „cilvēka eksistences mērķis – sagatavošana pilnvērtīgai dzīvei, bet zinātniskā izglītība, tikumiskā un reliģiskā audzināšana – līdzeklis šī mērķa sasniegšanai.” (15, 6.lpp.) Cilvēks ir augstākā un vispilnīgākā dievišķā būtne, vislielākā vērtība, kuras attīstības pamatā ir izglītība cilvēka mūža garumā, mērķtiecīga mācīšanās, kā rezultātā mainās cilvēka personība, viņa garīgo vērtību sistēma, cilvēka dzīve.

Apkopojot iepriekš izklāstīto, J.A.Komenska pedagoģiskā koncepcija ietver uzdevumu „vērst izglītību par efektīvu līdzekli jaunas sabiedrības izveidei un aktīva cilvēka sagatavošanai, ” (6, 51.lpp.) kuras centrā izvirzīti sekojoši uzdevumi:

1. bērna potenciāla atraisīšana;
2. spēju un dotumu attīstība;
3. pašapziņas attīstība;
4. gribas un jūtu izkopšana;

5. bērna izziņas procesa izpēte;
6. skolas pedagoģiskā procesa organizēšana;
7. mācību metožu, satura analīze;

Analizējot teorētisko literatūru, veidojas secinājumi, ka galveno nozīmi pedagoģijā J.A. Komenskis piešķīris:

1. mācībām saskaņā ar dabu un tās likumsakarībām;
2. bērna izziņas spēju pētīšanai, piemērojot mācību paņēmienus atbilstoši bērna sapratnei, spējām un attīstībai;
3. kultūras vērtību kopšanai (garīgajām bagātībām) – valodām, mākslai, tikumiem, zinātnei, reliģijai, kas ietekmē cilvēka dzīvi un personības attīstību.

Saistoša ir profesora L.Krivšenko atziņa, ka daudzas J.A.Komenska idejas mūsdienās nav zaudējušas savu aktualitāti, zinātnisko nozīmi, un senā dižgara „piedāvātie principi, metodes, mācīšanas formas (klašu-stundu sistēma, dabatbilstmes princips u.c.) veido pedagoģiskās teorijas zelta fondu.” (28, 6.lpp.) Filozofs Džibladze, analizējot J.A.Komenska personību, uzsver, ka ar izcilo pedagogu sākās skolu reforma un jauna pedagoģiskā sistēma, un „visa slavenā čehu pedagoga, visdiženākā 17.gs. pedagoģijas zinātnes pārstāvja dzīve,-spilgts piemērs pašreizējai kalpošanai zinātnei un tautai.” (15, 8.lpp.) Renesanses laikmeta kultūras ietekmē J.A. Komenska pedagoģisko atziņu pamatā ieaudās pedagoģiskais optimisms, cieņa pret bērna personību. Pēc zinātnieka domām, bērns ir vecāku vislielākā dāvana, ko Dievs viņiem uzticējis, tāpēc svarīgas ir rūpes par bērnu, labestība ģimenē, attieksme pret bērnu un audzināšana līdz ar bērna piedzimšanu.

Secinājumi

Par jaunā laikmeta audzināšanas teorijas pamatlicēju kļuvis čehu zinātnieks, filozofs, sabiedriskais darbinieks Jans Amoss Komenskis, kurš dziļi ietekmējis pedagoģisko domāšanu visā pasaulē un Latvijā. J.A. Komenska pedagoģiskā koncepcija, aptverot visus mācību un audzināšanas aspektus, lika pamatus mūsdienu pedagoģijas zinātnei. Domas par jauna veida attiecībām pasaulē, par cilvēku vienlīdzību, nāciju līdztiesību, par bērna audzināšanu, saskaņā ar dabas likumsakarībām, saistījušas cilvēku uzmanību līdz pat mūsdienām. Zinātniskās pedagoģijas pamatlicēja J.A. Komenska atstātais pedagoģiskais mantojums - sistematizētas pedagoģijas teorijas izstrāde, kuras pamatā ir humānisma, dabatbilstmes un pansofijas idejas. Mūsu tautas bagātība ir J.A. Komenska vienīgais darbs, kas iztulkots latviešu valodā – „Lielā didaktika”. Tajā attēlota viengabalaina audzināšanas sistēma, kas aptver nozīmīgākās pedagoģijas izpētes jomas – garīgo, fizisko, ētisko, estētisko, tikumisko, darbaudzināšanu un gribasspēka attīstību, prāta un reliģisko audzināšanu. Galvenā pamatideja – cilvēkam jāattīsta

prāts, griba, sirds. Tās radoša apguve „palīdz tuvināt Latvijas skolu un izglītību mūsdienu Eiropas un visas pasaules pedagoģiskajām norisēm.” (5, 54.lpp.)

Pirmsskolas pedagoģijā sevišķa nozīme ir pirmsskolas vecuma bērnu audzināšanai veltītajai rokasgrāmatai „Mātes skola”. Tā ir rokasgrāmata vecākiem un ceļvedis pirmsskolas pedagogam pedagoģiskā procesa organizēšanai pirmsskolas izglītības iestādē - saistošu mācību, noturīgu zināšanu, prasmju un iemaņu izveidē.

3. J.A.KOMENSKA „MĀTES SKOLAS” PEDAGOGISKĀS ATZIŅAS – SVARĪGS NOSACĪJUMS BĒRNA PERSONĪBAS ATTĪSTĪBĀ

J.A. Komenskis uzskatīja, ka audzināt bērnu nepieciešams jau no zīdaiņa vecuma, jo bērna pirmajiem iespaidiem un personīgajai pieredzei ir liela loma tālākajā dzīves gaitā un dzīves izpratnē. Viņš uzsvēra, ka „agrā bērnībā veidojas personības aktivitātes motīvi, bet daudzējādā ziņā arī personības virzība, raksturi, kuri tad arī nosaka turpmākā audzināšanas procesa īpatnības.” (9, 10.lpp.) Iepriekš minētos atzinumus J.A.Komenskis apkopojis savā darbā „**Mātes skola**” (tās sākotnējais saturs čehu valodā 1632.g.), kas ir pasaulē pirmā sarakstītā rokasgrāmata vecākiem un pedagogiem pirmsskolas vecuma bērna audzināšanā un personības veidošanā. „Mātes skolas” idejas iesakņojušās mūsdienu pirmsskolas izglītības mērķa apzināšanā, sniedz ievirzes pirmsskolas vecuma bērnu audzināšanā un attīstībā, kas ir „divi savstarpēji cieši saistīti procesi, kuru mijattiecību izpratne nosaka gan audzināšanas mērķa, metožu un paņēmieni galveno virzību, gan konkrētos audzināšanas un mācīšanas paņēmienus jeb audzināšanas taktiku.” (19, 65.lpp.) J. A. Komenskis uzskatīja, ka katras attīstītas, civilizētas valsts pienākums ir izglītības un kultūras kopšana, cilvēka personības veidošana, jo „visiem, kas dzimuši par cilvēkiem, katrā ziņā nepieciešama audzināšana tāpēc, lai viņi būtu cilvēki, nevis mežonīgi dzīvnieki, nevis bezjēgas zvēri, nevis neaptēsti kluči.” (1, 60.lpp.) J.A. Komenskis norādīja, ka cilvēkam mācības jāsāk bērnībā, „dzīves pavasarī”, jo jau kopš bērnības cilvēkā veidojas paradumi, kuri ir jāizkopj, jo „cilvēkā tikai tas ir stabils un noturīgs, ko viņš uzņēmis sevī jau bērnības gados.” (1, 63.lpp.)

„Mātes skola” - pasaulē pirmā rokasgrāmata vecākiem un pedagogiem, kas ietver metodes, mērķus, uzdevumus bērna audzināšanas un izglītošanas jautājumos. „Mātes skolas” ideju veido *mācāmās zinības* (dabas, vēstures, aritmētikas u.tml.) un *jūtu audzināšana* (tikumība, maņu orgānu, prāta spēju attīstība u.tml.).

3.1.tabula

J.A. Komenska iedalītās mācāmās zinības Mātes skolā

metafizika	bērns sāk izprast jēdzienus – līdzīgs, atšķirīgs, kaut kas ēdams, taustāms, ēdams, sadzirdams.
fizika	apgūst to, kas ir uguns, ūdens, gaiss, lietus sniegs, dzīvnieki, putni, augi, cilvēka ķermeņa daļu nosaukumi un to nozīme.
optikas pamati	gaisma, tumsa, galvenās pamatkrāsas – balts, melns, sarkans
astronomija	atšķirt sauli, mēnesi, zvaigznes
ģeogrāfija	dzimšanas vieta, uzzināt, kāds izskatās lauks, kalns, mežs, upes un ezeri
hronoloģijas pamati	nosaukt stundu, dienu, nedēļu, mēnesi, gadu, arī gadalaikus
vēsture	atcerēties vakardienas, šodienas, iepriekšējo gadu notikumus
ekonomika	bērnam jāzina nosaukt ģimenes locekļus

politikas pamati	saistībā ar valsti, tās amatpersonas un to veiktajām darbībām (sapulces, apspriedes)
dialektika	bērns atšķir jautājumu no atbildes, mācās atbildēt konkrēti uz jautājumiem
aritmētika	bērns iemācās atšķirt jēdzienus „maz”, „daudz”, mācās skaitīt līdz 20 vai 60, salīdzināt daudzumu.
ģeometrija	atšķir, kas ir lielāks, mazāks, šaurs, plats, pazīst elementāras ģeometriskas figūras
muzikālās zināšanas	bērnam jāiemāca dziedāt dažus psalmus un garīgās dziesmas
mehāniskais darbs	bērnam jāamā cirst, būvēt, izvietot, sasiet
gramatika	pareizi runāt dzimtajā valodā, pareizi izrunāt skaņas, zilbes, vārdus
retorika	uzmanība tiek pievērsta žestiem un izrunai
poēzija	iemācīties dzejoļus

(Autores veidota tabula)

J.A. Komenskis bija iecerējis, ka pirmajā izglītības sistēmas pakāpē – „Mātes skolā” (bērnības posmā) „tiks vingrināti galvenokārt ārējie maņu orgāni, lai bērni iemācītos pareizi apieties ar apkārtējiem priekšmetiem un tos pazīt.” (1, 185.lpp.) Šajā vecumposmā bērnam jāveicina vēlme darboties, izzināt apkārtējo pasauli un sevi, attīstīt gribu un iztēli. J.A.Komenskis bērnu prasmes iedalīja sekojoši: ZINĀT, DARĪT, RUNĀT, kas balstījās uz dažādu lietu izpratni un apguvi, lai nodrošinātu personības daudzpusīgu attīstību. J.A.Komenskis aicināja vecākus, īpaši māti, kas ir bērna dabiskais skolotājs, rūpēties par bērnu, viņa attīstību dabas un sabiedriskās dzīves ietvaros, uzsverot, ka bērns ir vislielākais dārgums, ko vecākiem uzticējis Dievs un „tie, kam mājās ir bērni, var būt pārliecināti, ka viņu mājā ir eņģeļu klātbūtne: visi, kas ar rokām apņēma mazus bērnus, lai nešaubās, ka apņēma eņģeļus.” (2, 204. lpp.) J.A. Komenskis ticējis, lai visi bērni, neskatoties uz finansiālo vai ekonomisko stāvokli ģimenē, saņemtu pareizu audzināšanu jau pirmajā izglītības pakāpē (līdz 6 gadu vecumam), uzsverot, ka cilvēka veidošana visvieglāk noris agrā bērnībā, „dzīves pavasarī”, jo „pirmie cilvēka iespaidi ir tik noturīgi, ka būtu brīnums, ja tie mainītos. Tāpēc ir ļoti svarīgi, lai tie tiktu iesakņoti jau agrā vecumā saskaņā ar patiesas gudrības prasībām.” (1, 63.lpp.) J.A. Komenskis uzskatīja, ka cilvēks ir dabas daļa un pakļauts tās vispārējām likumsakarībām. Mācībām un bērna audzināšanai jābūt vienotībā ar dabu, tāpēc „nav nepieciešams cilvēkam kaut ko piešķirt no ārienes, bet nepieciešams attīstīt, noskaidrot to, kas viņā pašā jau ielikts kā aizmetnis.” (1, 51.lpp.) Ar to izpaudās viņa dabatbilstes princips. Zinātnieka doma sekojoša: cilvēka dzīves kvalitāte veidojas jau pirmsskolas vecumā, mātes skolā, kas turpmāk atkarīga no viņa izglītības, tikumības, dievbijības, virzoties uz sava izvirzītā mērķa sasniegšanu, saskaņā ar sevi, savu gribu un savu iekšējo Es. Bērnam jāveicina tieksme aktīvi darboties, paust savu viedokli, izzināt sevi un paplašināt priekšstatus par cilvēkiem un apkārtējo pasauli, attīstīt iztēli, veidot tikumiskās jūtas, izjūtot sapratni un atbalstu no pieaugušajiem, nodrošinot disciplīnu, kas „sasniedzams tikai ar labu paraugu, laipniem vārdiem, sirsnīgu un atklātu

labvēlību.” (1, 183.lpp.) Izcilais pedagogs augstu vērtēja bērnību – bērna prieku, nodarbes, vēlmes, vajadzības.

J.A.Komenskis aicināja ieklausīties vecākus, akcentējot viņu atbildību, patiesu mīlestību, cieņu un humānu attieksmi pret bērnu, ka „no katra cilvēka iznāk cilvēks, ja viņu nemaitā.” (1, 78. lpp.) Atgādinājums vecākiem - neaizmirst, ka bērns ir nākotne, sabiedrības daļa, kas piedalās jaunas dzīves veidošanā. Patiesa vecāku mīlestība, rūpes par bērna attīstību, tiekšanās savu pieredzi nodot jaunajai paaudzei, nodrošina bērna daudzpusīgas personības veidošanos, no kā atkarīga viņa dzīve un arī turpmākā sabiedrības veidošanās. Pēc Komenska domām, īpaši svarīgas ir mātes un bērna emocionālās attiecības. Mātes padoms un personīgais piemērs veido pamatu bērna attiecībām ar cilvēkiem – ticību sev un pasaulei, sniedz drošības sajūtu, ko bērns izmanto, izzinot pasauli. Arī tēva loma ir nozīmīga, jo mīlošs tēvs attīsta bērnā vajadzību pēc sabiedrības, vēlmi darboties tās labā.

Galvenās „Mātes skolas” pedagoģijas idejas un atzinumi vecākiem un visām personām, kas saistītas ar bērna audzināšanu un izglītību:

- *bērns – vecāku vislielākā vērtība;*

Bērnām jābūt mīļākām un dārgākām par zeltu un sudrabu, par pērlēm un dārgakmeņiem, jo ”zelts, sudrabs un citi līdzīgi priekšmeti ir nedzīvas lietas un nekas cits kā tikai kājām samīdītas, nedaudz apstrādātas un attīrītas niecības, bet bērni – dzīva Dieva dzīvas būtnes.” (2, 203. lpp.)

- *vecāku loma harmoniskas, attīstītas personas veidošanā;*

Pieaugušais - bērna paraugs, jo pamatā ir atdarināšana; vecāku lielā nozīme bērna audzināšanā un daudzpusīgas personības attīstībā; ”Bērni ir daļa no mūsu būtības, un viņus mums jāmīl ne mazāk, kā mums sevi pašu,” (2, 204. lpp.) uzsvēris senais dižgars. Vecāki neizpilda savus pienākumus, ja saviem bērniem neiemāca dzert, ēst, staigāt, runāt, skaisti ģērbties.

- *mātes un bērna emocionālā kontakta nozīme jau no bērna dzimšanas brīža;*

Sievietei jā rūpējas par sevi un savu veselību, jo no tā atkarīga bērna veselība. Mātes piens – ēdiens, kas ļoti svarīgs bērna dzīvībai un veselībai.

- *rūpes par bērna fizisko un garīgo attīstību, saskaņā ar dabu, ar Dievu, spējām, atbilstoši vecumposmam;*

- *cilvēka devēseles kopšana.* Vecākiem jāizvēlas audzināšanas metodes un attieksme pret savu bērnu, kā rezultātā bērns veidojas par gudru personību, mīlot Dievu un cilvēkus.

”Svarīgākai jābūt gādībai par cilvēka dvēseli, lai tā, cik vien labi izrotāta, izietu no ķermeņa. Bet par ķermeni vajag rūpēties, lai tas kļūtu par noderīgu un cienīgu mītni nemirstīgai dvēselei,” (2, 206. lpp.) teicis ievērojamais dižgars.

- *pārlietu lielās mīlestības kaitīgā ietekme;*

- *skolas pozitīvās vides nozīme*; Skolai jābūt patīkamai rotaļu vietai, kurā valda prieks un mierīga atmosfēra. Mērenības ievērošana (nepārēsties un neēst bez nepieciešamības).
- *bērna estētiskā audzināšana*; Tīrība, kārtība (rūpēties par ķermeņa kopšanu, apģērba tīrību, ēšanas kultūra pie galda),
- *ētika - tikumība, cieņa, prasme mīlēt, godbijība pret vecākiem cilvēkiem*, saskaņā ar Dieva baušļiem. Cieņa pret vecāku cilvēku darbībām, vārdiem un uzskatiem. Prasme sveicināties, sniedzot roku un pietuities ceļgalos, pateikties par visu labo. Uzmanība, laipnība, nekavējoties izpildot pieaugušā norādījumus. Nekad nemelot, nezagt, nenodarīt otram ļaunu, kas lasāms Bībelē.
- *darbs*, nemitīga nodarbošanās, izskaužot slinkumu. Iemācīt gaidīt, pārvarēt bailes.
- *disciplīna*, miesas sodu nepieļaušana, jo „daba neko neuzspiež ar varu, vienīgi ļauj izpausties tam, kas, būdams iekšēji nobriedis, pats tiecas izlauzties.” (1, 111.lpp.)
- *Dievbijība* – J.A.Komenska Mātes skolas ideja saistījās ar Dievu, dievbijību, uzsverot, ka cilvēka sirdīm vienmēr jābūt atvērtām Dievam, „tāpēc vienmēr un visur, pieminēt Dievu, vērsties pie Dieva un savienoties ar Dievu, tas ļaus baudīt pasauli, prieku un dos mierinājumu.” (2, 210.lpp) Dievs jāmīl un „vienmēr jādara labais, jārtīkojas pēc viņa prāta un tādējādi it kā jādzīvo Dieva vaiga priekšā un viņa vadībā.” (1, 189.lpp.)

Pēc J.A. Komenska domām, bērna audzināšana balstās uz 3 principiem: ”1) Ticība un dievbijība. 2) Tikums vai tikumība. 3) Noderīga zinātne.” (2, 207.lpp.) Akcentētas visu bērnu vienlīdzīgas tiesības un iespējas būt izglītotiem, izzināt pasauli, saskaņā ar dabu un apkārtējo pasauli, vecumposma īpatnībām, spējām, talantiem, uzskatot, ka „cilvēka izglītošana ir jāsāk dzīves pavasarī, t.i., bērnībā, jo bērnība līdzinās pavasarim, jaunība - vasarai, brieduma gadi – rudenim un vecums – ziemai.” (23, 21. lpp.) Pirmā izglītošana jāveic pēc vecāku ieskatiem agrā bērnībā, ģimenē. J.A. Komenskis aicināja visus, kas saistīti ar audzināšanu, mācīšanu, kam tuva ir pēcnācēju laime un labklājība, „lai visi savlaikus veic attiecīgus pasākumus: sāk stādīt, apgriezti, aplaistīt un saprātīgi veidot debesu stādījumus, nodrošinot labus panākumus zinātnē, tikumībā un ticībā Dievam.” (1, 63.lpp.) J.A. Komenskis uzsvēra bērna strādīgumu, darbošanos, dažādu prasmju veidošanās nozīmi brīvā, dabiskā vidē, īpaši akcentējot laba parauga, vārda un labvēlības lielo nozīmi. Liela nozīme ir bērna disciplinētībai, kas „jāvirza tā, lai visos ar visiem līdzekļiem un pastāvīgiem vingrinājumiem modinātu un nostiprinātu godbijību pret Dievu, cieņu un vēlību pret savu tuvāko, čaklumu darbā un pienākumu izpildē.” (1, 182.lpp.) Lietuviešu zinātniece L. Žukauskiene, atsaucoties uz psihologa A. Gučas izdarīto piezīmi par J.A. Komenska pārlieku stigras disciplīnas kultivāciju, paskaidroja, ka „Mātes skolas” teksta analīze parāda J.A. Komenska uzskatus par klusēšanu „ne kā aklu

pavēles pildīšanu, bet kā apjaustu klusēšanu, t.i. kā tikumību – sākumu lielajai gudrībai.” (57, 410.lpp.)

Secinājumi

„Mātes skolas” idejām ir liela vērtība gan vēsturiskā, gan mūsdienu aspektā. Pētījums atklāj galvenās „Mātes skolas idejas”:

- Bērns ir vecāku vislielākais dārgums, ko aprūpei, audzināšanai un personības veidošanai viņiem uzticējis Dievs.
- „Mātes skola” ir bērnības skola, pirmsskolas vecuma bērna audzināšana un mācīšana demokrātiskā, humānā, dabiskā vidē, saskaņā ar dabu, darbu, Dievu.
- „Mātes skolā” tiek likts pamats turpmākai dzīvei.
- Audzināšanas pamatā atdarināšana, pieaugušais – paraugs.
- Galvenais audzināšanas līdzeklis – vārds, ne miesas sodi.
- „Mātes skolā” notiek izglītības pamatu apgūšana – rakstīšana, lasīšana, rēķināšana, vēsture, dabas zinūbas, ģeogrāfija, fizika, astronomija, loģika, tikumības mācība, dievbijība.
- Mācībām jānotiek dzimtajā valodā.
- Galvenais mācību līdzeklis – ilstrēta grāmatiņa, kurai vienmēr bērnam jābūt rokās.

„Mātes skolas” ideju nozīmīgumu pats J.A.Komenskis raksturojis šādiem vārdiem: „Nav nepieciešams cilvēkam kaut ko piešķirt no ārienes, bet nepieciešams attīstīt, noskaidrot to, kas viņā pašā jau ielikts kā aizmetnis.” (1, 51.lpp.)

4. J.A.KOMENSKA „MĀTES SKOLAS” IDEJAS ATTĪSTĪBA LATVIJAS PEDAGOĢISKAJĀ DOMĀ

Savā zemē iekoptās pedagoģijas idejas un vēsturē atrastās vērtības ir Latvijas nacionālā bagātība, tautas kultūras daļa, tālākas cilvēka un sabiedrības attīstības nodrošinātājas. Vēsturiskās pedagoģijas idejas, jaunus, radošus rosinājumus bērna audzināšanā paaudžu paaudzēs smēlušies vecāki, pedagogi un ikviens, kam saistoša bērna audzināšana un personības attīstība.

Senlatvijas zemnieku dzīves praksē izveidojušās atziņas par bērna audzināšanu ir tautas pedagoģijas pamats, kas mudinājušas bērnu iemācīt paaudžu paaudzēs apgūtās gudrības - darba tikumu, daiļamatniecību, dabas likumsakarības, dziedniecību, morāli, estētiku. Latviešu tautas pedagoģisko gudrību pamatā izcelta cilvēka aktīvas darbības nozīme viņa garīgajā un fiziskajā izaugsmē, „atziņa par labā un skaistā vienotību, uzskats, ka darbs ir galvenā dzīves vērtība un vienlaikus arī paša cilvēka garīgās un morālās izaugsmes mērs un skaistuma kritērijs.” (46, 4.lpp.)

Pedagoģiskās domas pirmsākumi iesniedzas senajā latviešu kultūrā, garīgajā un saimnieciskajā dzīvē, uzsverot bērnu iesaistīšanu darbā, dažādos seno latviešu rituālos un paražās, dažādu prasmju (dziedāšanas, muzicēšanas, rokdarbu u.tml.) apgūvē un audzināšanas tradīcijās kopš mazotnes. Latviešu tautas pūrā atrodamas pedagoģiskās idejas, kas nes sevī daudzas vispārcilvēciskas vērtības un ir ciešā saistībā ar Eiropas gadu simtos uzkrāto pieredzi pasaules garīgajā un pedagoģiskajā attīstībā. J. Anspaks uzsver: „Ģēniju gadsimtā izlolotās idejas piestrāvo arī Baltijas telpu, veidojot noturīgus tiltus starp rietumiem un austrumiem, ziemeļiem un dienvidiem.” (6, 48.lpp.) Lai gan garīgo izaugsmi Latvijā ietekmējuši sarežģīti vēsturiskie apstākļi, koloniālās varas sociālie un nacionālie spaidi, tomēr Latvijā jau 17.gadsimtā atbalsojās arī senā dižgara J.A. Komenska pedagoģiskās atziņas, ietekmējot pedagoģiskās domas veidošanos, iepriekšējās zinātņu sistēmas sagraušanu, jauna tipa personības audzināšanu un sagatavošanu dzīvei. Par zināšanu un mācīšanās pamatu tika pasludināts prāts. J.A. Komenskis piedāvāja praktiskas atziņas didaktikas sistēmā, uz kuru dabatbilstes, pēctecības, uzskatāmības, mērķtiecības un zinātniskuma principiem balstījās arī turpmāk didaktikas teorija.

Viens no pirmajiem J.A.Komenska paustās dabatbilstes, humānisma un pansofijas idejas Latvijā 17.gadsimtā popularizēja Baltijas vācu mācītājs, pedagogs un literāts **Ernsts Gliks (1652-1705)**, sava mūža lielāko daļu veltot rūpēm par bērnu audzināšanu, skolu dibināšanu vienkāršo latviešu zemnieku bērniem, plašai tautas izglītošanai un attīstībai. I.Riekstiņa raksturo E.Gliku kā J.A. Komenska ideju un atziņu attīstītāju, kurš savu darbu

izglītības laukā uzskatīja par kalpošanu cilvēka prāta un domu attīstībai, uzskatot, ka vienīgi gudrs un vispusīgs cilvēks ir noderīgs sabiedrībai un spējīgs sekmēt tās tālākas attīstības gaitu.” (49, 83.lpp.) Pateicoties Ernstam Glikam, Latvija nepalika nomaļus no svarīgākajām J.A. Komenska atziņām un idejām pedagoģijā. Mūsu zeme iekļāvās kopējā Eiropas un pasaules pedagoģiskajā procesā. E.Gliks rūpējās par latviešu tautas izglītoību. Viņa skatījumā skola kā nozīmīgākais faktors cilvēka tikumiskajai un garīgajai pilnveidei, garīgo spēju attīstībai, izmantojot grāmatas, mācoties „kalpot kristietības ideāliem un cilvēces laimei.” (6, 48.lpp.) Nenoliedzams ir E.Glika devums latviešu tautai vairāku tautskolu atvēršanā zemnieku bērniem, uzsverot, ka tikai ar skolu palīdzību iespējams uzveikt tautas tumsonību, ka „starp desmitiem viens mācītājs un starp simtiem viens-to mazumiņu, ko viņi mēdz skaitīt no 5 katehisma galvas gabaliem.” (46, 35.lpp.) I. Riekstiņa, analizējot E. Glika pedagoģiskos atzinumus, raksta: ”Glika rīcība viscaur bijusi humāna. Viņš nav liedzis apgūt zināšanas trūcīgajiem latviešu zemnieku bērniem, bet pats tos uzturējis. (49, 64.lpp.)

17.gadsimta latviešu izglītības un kultūras „nesēja” E.Glika vārds Latvijā ir pazīstams mūsdienās, saistībā ar mācītāja dzīvesdarbību Alūksnes pilsētā. E.Gliks ieradās Latvijā no Vācijas 1673.gadā, kad, iepazīties ar latviešu dzīves apstākļiem, par savas dzīves mērķi izvirzīja strādāšanu latviešu tautas labā, gādību par latviešu bērnu izglītību un mācību grāmatu izveidi. Viņš sagatavojot jauniešus par skolotājiem, izveidoja mācību grāmatas un vārdnīcas. E. Glika devums ir viņa sastādītā viena no pirmajām un vecākajām latviešu ābecēm tā, lai bērni lasītprasmi apgūtu ar skaņu metodes palīdzību, kas balstījās uz J.A. Komenska pedagoģisko teoriju. E.Glika pedagoģiskais mantojums mūsdienās ir arī latviešu tautas saņemtie kristīgās pasaules raksti – E. Glika pirmo reizi tulkotā Bībele latviešu valodā 1685. gadā, uzskatot to ”par visu grāmatu grāmatu.” (49, 70.lpp.) Pēc E.Glika domām, tautas izglītošana un attīstība nevarēja pastāvēt bez Bībeles un bez ticības Dievam. Kopš 1990.gada 18.novembra līdzās Alūksnes evaņģēliski luteriskajai baznīcai atrodas mācītāja E.Glika vārdā nosauktais Bībeles muzejs - vienīgais Bībeles muzejs Eiropā, kurš izveidots Alūksnes mācītāja E. Glika piemiņai.

Iepazīšanās ar E.Glika pedagoģiskā darba virzieniem ļauj saskatīt līdzību ar J.A. Komenska paustajiem humānisma un demokrātisma uzskatiem, uzsverot katra cilvēka tiesības uz izglītību, neatkarīgi no dzimuma, kārtas un mantiskā stāvokļa. E.Glika pedagoģiskie uzskati līdzās J. A. Komenska mācībai, vērtību pelna arī mūsdienās, uzsverot, ka katras tautas lielākā nacionālā bagātība ir laba skola, labas mācību grāmatas, labas mācību un audzināšanas metodes, izglītoti skolotāji, kuri apzinās sava darba vērtību kā labs paraugs bērnam jo „vienīgi skolots cilvēks var virzīt uz priekšu sabiedrības attīstību.” (49, 56.lpp.) 18.gadsimts tiek dēvēts par apgaismības gadsimtu, kad J.A. Komenska ideju ietekme bija vērojama Latvijā –

īpaši Vidzemē. Zemnieku vidū lielu popularitāti ieguva reliģiskā Brāļu draudžu kustība, kuras pirmssākumi rodami J.A. Komenska dzimtenē - Čehijā. J.A. Komenska dzīvesdarbība saistījās ar demokrātiskajā Bohēmijas brālības darbību, tradīcijām un pārliecību, ko būdams skolotājs un mācītājs, pilnveidoja. 18.gadsimta otrā puse tiek uzskatīta par visgrūtākajiem laikiem latviešu tautas vēsturē, jo Ziemeļu kara, mēra un bada ietekmē starp dzīvi palikušajiem cilvēkiem, bija vērojams morāls un tikumisks pagrimums, kuru vēl vairāk padziļināja smagais dzimtbūšanas jūgs. Hernhūtiešu ierašanās no tālās Saksijas 18.gadsimta trīsdesmitajos gados deva iespēju meklēt kādu izeju no bezcerīgās situācijas. 18.gs. Brāļu draudzes kustība Vidzemē iedvesmoja vietējos iedzīvotājus izglītoties un dzīvot tikumīgu dzīvi, atnesot sev līdzīgu pozitīvus rezultātus izglītībā – lasītprasmes apguvi zemnieku vidū, māj mācības attīstību, jaunu skolu dibināšanu. 1738. gadā Valmiermuižā tika izveidots skolotāju seminārs, kur bērniem mācīja dziedātprasmi un mācīja spēlēt mūzikas instrumentus, „mācīja ne tikai lūgšanas, katehismu un lasīt, bet arī rakstīt, dziedāt pēc notīm.” (56, 81.lpp.) Skolotāji izmantoja „J.A. Komenska „vieglo mācību metodi”, iemācīja bērnus lasīt nevis 2-3 gados, bet vienā ziemā.” (5, 53 .lpp.)

Latviešu tautai 18.gadsimts saistās ar pedagoģijas kā patstāvīgas zinātnes noformēšanos, meklējot savu vietu citu zinātņu (medicīnas, antropoloģijas, filozofijas u.c.) sistēmā. Izglītība tika saistīta ar ideāliem un priekšstatiem par bērna audzināšanu un izglītošanu, kurus atrada Bībelē. Tajā aprakstītajos norādījumos visvairāk minētas norādes vecākiem, par viņu atbildību bērna audzināšanā un izglītošanā ģimenē. Hernhūtieši, rūpējoties par zemnieku garīgumu un tikumību, veidoja savu literatūru, apcerējumus, svētrunas, dziesmas. Zemnieku rokās nonāca J.A. Komenska darbs „Bohēmijas baznīcas vajāšanas vēsture”, (1647) kas aicināja apspiestos zemniekus apzināties savas dzīves notikumu svarīgumu, ietverot uzskatus par bērna audzināšanu. Vēsturiskās literatūras izpēte liecina, ka 1745.gadā muižniecība aizliedza Brāļu draudžu darbību, kas bija smags trieciens muižu skolām, jo tika iznīcināta literatūra, „pārtraukts nozīmīgs darbs zemnieku garīgās atmodas veicināšanā.” (46, 8.lpp.)

18.gadsimta otrajā pusē intensīvu apgaismības darbu pedagoģijas zinātnes attīstībā, bērna audzināšanā un ideoloģijas ietekmēšanā, izvērta Sēlpils un Sunākstes mācītājs, aktīvs zinātņu popularizētājs, visnozīmīgākais latviešu apgaismības pārstāvis **G.F.Stenders jeb Vecais Stenders (1714-1796)**. G.F. Stendera pedagoģisko koncepciju caurvij doma, ka pārvarēt ļaunu tumsonību iespējams, izkopjot cilvēka prāta spējas, nostiprinot reliģisko tikumību, izglītojoties, uzkrājot zināšanas. J.A. Komenska pedagoģijas ideju ietekmē G.F. Stenders ticēja latviešu dzimtcilvēku garīgajām spējām, nozīmīgu vietu ierādot „domāšanas attīstībai, prāta spēju vingrinājumiem, smeļoties no „gudrības avota.” (6, 55.lpp.) Vecais

Stenders uzskatīja, ka „ār pasaule jāpietuvina bērnam, un šai ziņā vislabāk var palīdzēt attēls,” (8, 31.lpp.) kas sniedz bērnam iespēju sevi redzēt ikdienas situācijās – bērnam tuvā vidē, notikumos, sadzīvē. G.F. Stenders sastādīja ābeces, daudzus stāstus, zinātniski populārus darbus latviešu valodā. Lasītprasmes apguvi un prāta spēju attīstību sekmējusi „Augstas gudrības grāmata no pasaules un dabas” (1774) un „Bildu ābice” (1787), kur atbalsojās J.A. Komenska pirmā ilustrētā mācību grāmata bērniem „Jutekļiem uztveramo lietu pasaule attēlos” (1658), sniedzot zināšanas par dabu un pasauli. G.F. Stenders daudzina māti, uzsverot Mātes lomu un humānu pieeju bērna mācīšanās un audzināšanā:

„Gods mātei, kas to mīli dar,
Ko tēvs dēļ darbiem tā nevar.” (8, 5. lpp.)

G.F. Stenders, sekojot J.A. Komenska atziņām, nosodīja iekalšanu, bet ieteica prasību par mācību uzskatāmības piemērošanu bērna izziņas spēju harmoniskai attīstībai, „izbrīna izraisīšanai un intereses modināšanai par izziņas darbību.” (6, 55. lpp.) „Bildu ābicē” katrs attēls ilustrē pantiņu, kas sākas ar mācāmo burtu, tas atvieglo mācāmās vielas apguvi un paplašina bērna vizuālo uztveri. Bērna izglītošana bija Vecā Stendera uzmanības centrā, mudinot mācīties:

”Mācies augstas gudrības,
Tas tas ceļš uz laimības.” (21, 62.lpp.)

J.A. Komenska pedagoģiskās darbības rezultātā veidojušies Vecā Stendera pedagoģiskie uzskati, kas kļuvuši par „nozīmīgu avotu latviešu nacionālās pedagoģijas izveidei.” (5, 53.lpp.) Piepildījumu tie raduši paša Vecā Stendera darbībā, jo viņš „cenšas pārvarēt vienpusīgo intelektuālismu un verbālismu skolās, prasa nodrošināt apzinīgumu, garīgo aktivitāti un uzskatāmību mācībās.” (6, 55.lpp.)

Pedagoģiskās domas attīstība, kas tautas pedagoģijā radīja pedagoģijas zinātnes veidošanās procesu Latvijā, noritēja 19.gadsimta sākumā, pēc dzimtbūšanas atcelšanas Latvijā, kad sāka veidoties pirmā latviešu inteliģence, un liela daļa izglītotu, patriotiski noskaņotu latviešu iekļāvās jaunlatviešu kustībā. Jaunlatviešu uzmanības lokā bija izglītība un kultūra, viņi aizstāvēja tautas intereses, iespēju mācīties dzimtajā valodā, vērsās pret vācu muižniecību un pārvācošanos, arī pret garīdzniecību. Nenoliedzams ir viena no tautas atmodas izcilākā pārstāvja–pedagoga, publicista **Ata Kronvalda** (1837–1875) devums izglītības un kultūras sekmēšanā, nacionālās pašapziņas veidošanā, latviešu valodas izkopšanā. A. Kronvalds jaunas idejas smēlies no antīkās pasaules, renesanses un apgaismības laikmeta pedagoģijas vērtību avotiem, „tajos rodot ierosmes humānisma un krietnuma, gudrības un skaistuma, darba tikuma un priecīga prāta (optimisma) idejas kopšanai.” (6, 74.lpp.) Par latviešu tautas nacionālās kultūras pamatu A. Kronvalds izvirzīja latviešu skolas, latviešu

valodas attīstīšanu un kopšanu, uzskatot, ka „latviešu valoda ir latviešu tautas vienotības stiprākais balsts, ka latviešiem jāceļ sava īpatnējā nacionālā kultūra.” (17, 67.lpp.) To var panākt ar tautas izglītošanu un izglītības sistēmas pilnveidošanu. Izcilā čehu pedagoga J.A. Komenska ietekme jūtama A. Kronvalda atziņās „par dzimto valodu, skolu izveidi, mācību metodēm un saturu, skolotāja personību.” (56, 85.lpp.) Atis Kronvalds uzskatīja, ka latviešu skolai jābūt tādai, kurā bērniem tiek ieaudzināta mīlestība pret savu tēvu zemi, tās vēsturi un valodu, un „jāatklāj kaut kas bērnam vēl nezināms, jauns un svarīgs, kas balstīts uz bērniem jau zināmo, atmiņā saglabāto.” (17, 69.lpp.) Lai to panāktu, vajadzīgi gudri un prasmīgi skolotāji, kuri ne vien ciena savu tēvu valodu, bet arī paši to labi pazīst. Viņš aicināja: ”Tu esi skolas amatu pieklājīgi sataisījies, tu zini, ka tev cilvēku dvēseles, cilvēku bērni uzticēti, tu proti vispirms vajadzīgo pamatu uzmeklēt, iekam tu sāc namu būvēt.” (29, 373. lpp.) A. Kronvalds kopa latviešu valodu, sevišķi paplašināja tās vārdu krājumu, rūpējās par latviešu izglītību, par latviešu skolas nodibināšanu un latviešu skolotāju biedrošanos. Izpratne par izglītības nepieciešamību A.Kronvaldam saistījās ar jaunlatviešu uztveri un arī J.A. Komenska „Mātes skolas” idejām par ģimenes nozīmi bērna audzināšanā un attīstībā. A.Kronvalds rakstīja: „Un katra bērna dēļ lec rūpīgi vecāku sirdis un ja ne vairāk, tad taču viena sirds pilna mīlestības, pilna uzticības, svētas mīlestības, proti – mātes sirds.” (29, 363.lpp.) Atis Kronvalds, sekojot J.A. Komenska „Mātes skolas” idejām, uzskatīja, ka bērns ir vecāku vislielākā „svētā rota” un dārgums, ka „mūsu bērni ir brīvu cilvēku bērni, kas audzināmi tēvam un tautai par godu.” (29, 374.lpp.) Viņa aicinājums nekad neaizmirst mūžseno patiesību: ”Kas savu tēvu valodu kopj un godā, tas savus tēvus godā, un kas tos godā, tas pats godājams.” (29, 374.lpp.) A.Kronvalds uzsvēra skolu kā palīgu un atbalstu mātei un tēvam, kur skolotājs – profesionāls palīgs ģimenei, ar savām prasmēm un gudrību, izmantojot mācību līdzekļus, palīdz nodrošināt bērna vispusīgas personas attīstību. A. Kronvalds rakstīja: „Pirms nevienam nevar augstāku lasāmu grāmatu celt priekšā, iekam zemo ābeci prot, un ka nekur nelaimēsies ar augstāku skolu, kamēr zemākās un vidējās skolas nebūs celtas un pilnīgi ierīkotas pēc gruntīgu bērnu skolotāju un audzinātāju izmēģinātiem un par derīgiem atrastiem padomiem.” (29, 374.lpp.)

19.gadsimta beigās un 20.gadsimta sākumā, kad Latvijā valdīja cara valdības politika, ar mērķi apspiest un pārkrievot latviešu tautu, progresīvās latviešu inteliģences vidū aktualizējās nepieciešamība veidot visiem pieejamu vienotu, demokrātisku skolu - neatkarīgi no dzimuma, kārtas un ticības. Atbalsts tika atrasts J.A. Komenska pedagoģiskajos atzinumos, kā arī J.A. Komenska „Mātes skolas” ideja vēl skaidrāk atspoguļojās izcilu pedagogu darbos. Latviešu pedagoģiskās domas veidotāja un attīstītāja, Latvijas skolotāju savienības pedagoga **Kārļa Dēķena (1866 -1942)** audzināšanas idejas arī šodien ir aktuālas Latvijas pedagoģijā.

Mūsdienu apstākļos, kad īpaši tiek akcentēta bērna personības veidošana pedagoģijā un bērna patstāvības veicināšana, tiek aktualizētas šī slavenā Latvijas pedagoga idejas par bērna gribas un darba mīlestības veidošanu

K.Dēķena pedagoģisko uzskatu izveidē liela nozīme bija sabiedriskajiem apstākļiem Latvijā 19. gadsimta beigās, īpaši 1905.–1907. gadā, kad Latvijā bija jāizveido jauna izglītības sistēma. Viņa pedagoģiskajā koncepcijā uzsvērtā ģimenes primārā loma bērna audzināšanā, par kuru K. Dēķens daudz rakstīja. Kārļa Dēķena dzīvesdarbība saistījās ar tautas izglītību un pedagoģijas zinātnei. Viņš sarakstīja mācību grāmatas un mācību līdzekļus, kuros parādījās arī J.A. Komenska „Mātes skolas” ideja. Audzināšanas procesā K. Dēķens galveno lomu piešķīra ģimenei, uzskatot, ka „vispirmā sabiedrība, kurā bērns aug, ir ģimene. Tā ir arī visdabiskākā un vislabākā pirmās audzināšanas vieta.” (14, 156 lpp.) Vienlīdz sasauca K. Dēķena un J.A. Komenska atzinums, ka mātes piens ir bērna pirmā barība, kas ļoti svarīgs bērna dzīvībai un veselībai. Māte ir galvenā bērna audzinātāja, „mātes mīlestība gādā par miesas tapšanu, un te var attīstīties bērna individualitāte.” (14, 156. lpp.) Bērna attīstību K. Dēķens salīdzināja ar graudiem – iesēti zemē, tie visi attīstās vienādi, bet katrs izaug citāds. Tāpat ir ar bērniem - katrs attīstās individuāli un izaug citāds. K. Dēķens atgādināja, ka ģimene ir dabiska vide, kurā attīstās bērna spējas un iemaņas, veidojas bērna tikums. K. Dēķens lielu vērību audzināšanas procesā pievērta bērna gribas veidošanai. Viņš atzina, ka no tā, cik ātri pieaug griba, ir atkarīga visa bērna tālākā attīstība, jo iemaņas ātrāk veidojas bērniem, kam stiprāka griba. Lai apgūtu vienu kustību, tā jāatkārto neskaitāmas reizes, lai to spētu, nepieciešama gribas piepūle. Tomēr „kur ģimenes dzīve izirusi, tur bērniem jāaug bez uzraudzības un bez vadības, tur sabiedrībai jānāk palīgā un jāaizsargā no pakļūšanas un bojā iešanas savi augošie locekļi.” (14, 206. lpp.) Jau 17.gadsimtā J.A. Komenskis izvirzīja vienotas, visiem pieejamas skolas ideju. Tā arī K. Dēķens, sekojot J.A.Komenska atziņām, uzsvēra, ka audzināšana ir ne tikai ģimenes, bet visas sabiedrības, skolas kompetence un „vienotai skolai jābūt tādai, kas nodrošina visiem pilsoņiem vienādas tiesības uz izglītību, kā arī iespējas to iegūt.” (55, 103.lpp.)

K. Dēķena radītajā pirmajā latviešu „Rokasgrāmatā pedagoģijā”, kurā vienkopus aptvertas audzināšanas problēmas, nepieciešamība pēc humānas pieejas pret bērnu, didaktiskas atziņas. Tāpat kā J.A. Komenskis, arī K. Dēķens kritizēja dogmatisku, formālu mācīšanas veidu, uzsverot, ka „dogmatiskas, sholisticas mācīšanas vietā jāliek tāda mācīšana, kas izraisa bērnu aktivitāti, māca viņus domāt, spriest, attīsta audzēkņu garīgās spējas.” (55 7.lpp.) K. Dēķens par vienu no svarīgākajiem izvirzīja aktivitātes un apzinīguma principu, bērna pašdarbības un darba principa ieviešanu mācību procesā, principu „, kas prasa teoriju saistīt ar praksi.” (55, 80.lpp.) Bērna interesi palielina prasmīga uzskatāmības principa

ievērošana, lietojot mācīšanās ne tikai attēlus, bet arī apkārt esošos priekšmetus. K. Dēķena pedagoģiskajā koncepcijā uzsvērts piemērotības princips – mācību vielai un mācību veidam jāatbilst bērna vecuma īpatnībām un attīstības līmenim. K. Dēķens bērna attīstību mācību procesā saistīja ar individuālās pieejas principu, ievērojot bērna spēju atšķirību un individuālo attīstību. Ar J.A. Komenska „Lielā didaktika” paustajām atziņām saistās arī K. Dēķena sistemātiskuma un noturīguma princips, kas mūsdienās ir aktuāls aicinājums izcelt mācāmajā vielā galvenās atziņas „īsā pārskatā, izvilkumā, tabelē, sistēmā.” (14, 144. lpp.) Mācāmās vielas apguvē svarīga ir uzņemto zināšanu noturība, iegaumēšana, atkārtojot mācību vielu, izjūtot mācīšanās prieku, ieinteresētību, uzzinot jauno, nevis mehāniski iegaumēt. K. Dēķens uzsvēra izglītota, zinoša skolotāja lielo nozīmi, uzsverot, skolotāja talantu, īpašās dotības, orientēšanos bērna psiholoģijā, izzinot bērna individuālās īpatnības. Skolotājam jābūt optimistam, jo „skolas dvēsele ir skolotājs; no tā atkarīgas skolas darbs un sekmes un līdz ar to arī lielā mērā visas sabiedrības liktenis nākotnē.” (14, 216. lpp.)

Lielu ieguldījumu latviešu pedagoģiskās domas veidošanā un attīstībā devis profesors, universitātes goda doktors **Aleksandrs Dauge (1868- 1937)**, uzskatot, ka bērns attīstīsies vispusīgi un harmoniski, ja tiks uztverts kā „viss veselais cilvēks,” (13, 5.lpp.) ievērojot attīstības likumsakarības un vajadzības, kā arī individuālajā un sabiedriskajā dzīvē nepieciešamās zināšanas, prasmes un attieksmes. A. Duges pedagoģiskajos atzinumos vērojama saistība ar J.A. Komenska atzinumiem, ka audzināšanai jābūt virzītai uz bērnu kā vērtību, ievērojot humanitātes principu, aktivitātes jeb pašdarbības principu un individualizēšanas principu. Pedagoģiskajā procesā bērns ir centrā, ar savām vajadzībām, tieksmēm un interesēm, kuru vēro pieaugušais un audzina bērnu tā, lai „palīdzētu izcelt un atvērt to, kas no dabas bērnam ieguldīts, un kam, pēc viņa domām, jāklūst realizētam.” (13, 12.lpp.) A. Dauge nenoliedza pozitīvās puses pedagoģijai, kas „iemīlējusies bērnam”, izjūt viņa dvēseles norises, ievēro bērna spilgtas un vērtīgas individuālās īpatnības, sniedz mīlestību un sapratni, neievērojot stingrību un disciplīnu. Tomēr ar to nepietiek, nepieciešama īsta, lietīšķa audzināšana, kas „karo pret subjektīvisma pārmērību un patvaļību, pret subjektīvu iedomu un iegribu valdību un grib nodibināt tādu individuālu dzīvi, kas būtu objektīvi vērtīga un attaisnojama.” (13, 14.lpp.) A. Dauge, balstoties uz J.A. Komenska koncepciju, uzsvēra bērna disciplinētības nozīmi, jo tā organizē un vada bērna darbību, kas atbilst likumiem un noteikumiem. Sastopoties ar grūtībām un šķēršļiem, cīnoties ar tiem, „jaunais cilvēks vingrina, attīsta un norūda savus spēkus un tikai tā aug un top par cilvēku, tikai tādā ceļā pats sevi atrod, pārbauda, piepilda.” (13, 16.lpp.)

Sekojojot J.A. Komenska idejai, A. Dauge uzsvēra bērna aktīvās darbības nozīmi viņa attīstībā, uzskatot, ka ne tikai gribas un rakstura audzināšana ir svarīga, bet ”dvēsele atveras

un uzplaukst taisni dzīvās, aktīvās, darbīgās attiecībās ar objektīvām lietām, stājoties klāt pie objektīviem uzdevumiem un lūkojot tos veikt, pildot objektīvās pasaules prasības un padodoties tās likumam.” (13, 15.lpp.) Studējot Pestalocija devumu, Aleksandrs Dauge secināja, ka ģimene ir pirmā patstāvīgā skola, un ģimenes apstākļi ir pirmie un vissvarīgākie cilvēka rakstura un prasmju veidotāji. Ģimenē veidojas bērna sabiedriskie instinkti un „kas šo skolu pamatīgi izgājis cauri, kas šās skolas pārbaudījumus izturējis, tas ir labi sagatavots dzīvei plašākās sabiedriskās saistībās” (13, 52.lpp.) Sekojot Jana Amosa Komenska „Mātes skolas” idejai, Aleksandrs Dauge uzsvēra ģimenes lomu bērna audzināšanā, īpaši mātes padomu, mātes valodu, mātes skolu, kurā attīstās bērna spējas, maņu orgāni un tās zināšanas, ar kurām bērns „dalību ņem augstākās dzīvības pasaulē.” (13, 55.lpp.)

Savdabīgu viedokli par bērna audzināšanu, vecāku nozīmi un skolotāja lomu bērna personības veidošanā kā vērtīgu ideju pirmsskolas pedagoģiskajā procesā, paudis **Jūlijs Aleksandrs Students (1898-1964)**, viens no Latvijas pirmās brīvvalsts pazīstamākajiem un spilgtākajiem pedagogiem. Jūlijs Aleksandrs Students ir devis milzīgu ieguldījumu Latvijas pedagoģijas attīstībā un sarakstījis daudzus darbus par garīgi bagātas, tikumīgas, zinošas un vispusīgi attīstītas personības veidošanu, kurai nebūtu svešas cilvēciskās jūtas. J.A. Studenta pedagoģiskie atzinumi sasaucas ar J.A. Komenska „Mātes skolas” ideju, ka bērnam audzināšana jāsaņem ģimenē, mīlestības ietekmē, jo „ģimene ir bērna pirmā ētiskā un sociālā apkārtnē.” (53, 65.lpp.) Savstarpējās saskaņas un uzticības gars, cieņa ģimenes locekļu vidū ir svarīgākais priekšnoteikums bērna attīstībai, jo vecāki ir bērna piemērs un autoritāte, bērns novēro pieaugušo rīcību un atdarina. J.A. Students uzsvēra: ”Kādi vecāki, tādi bērni” (53, 69.lpp.) Pedagoģa iztirzātajām pamācībām ir didaktiska nozīme mūsdienu pedagoģijā, jo sniedz padomu pieaugušajiem, kā mācīt un audzināt bērnu saskaņā ar dabu, ņemot vērā bērna individuālās īpatnības atvērtā, demokrātiskā vidē. Sekojot J.A. Komenska pedagoģiskajai koceptijai, J.A. Students saskatīja dabu kā bērna audzinātāju to klimatisko apstākļu ietekmē, kurā viņš aug un attīstās, jo „cilvēku audzina ne vien cilvēks un viņa sastrādātie darbi ar kulturālu vērtību, bet arī daba, kas cilvēku radījusi un no kā atkarīga viņa dzīvība.” (53, 42.lpp.) J.A. Studenta pedagoģiskajās idejās saskatāma vienotība ar J.A. Komenska humānisma ideju, jo J.A. Studenta pedagoģiskajās atziņās skan aicinājums pieaugušajiem audzināt bērnu pozitīvā, optimistiskā, cieņpilnā vidē, „veselīgā dzīves priekā un apvaldītā jautrībā,” (53, 76.lpp.) kas ir svarīgs priekšnoteikums bērna veselībai, dzīvotpriekam un vēlmei darboties. J.A. Studenta pedagoģiskajos atzinumos atspoguļojas arī J.A. Komenska pansofijas ideja, kas nodrošina pasaules, kultūras vēstures un dzīves patiesības apguvi. Bērna personības veidošanas procesā piedalās sabiedrība, kultūrvēsturiskās vērtības (mākslas darbi, literatūra, zinātniskie raksti, tehnikas, politikas un tautsaimniecības sasniegumi). J.A. Students

uzsvēra bērna disciplinētību, nepieciešamības gadījumā pielietojot sodu kā audzināšanas līdzekli ar nosacījumu, ja pieaugušais pārzina notikuma apstākļus un bērna individuālās rakstura īpatnības. J.A. Students noliedza miesas sodu, jo „miesas sods cilvēku morāliiski ārkārtīgi pazemo.” (53, 108.lpp.) Kā audzināšanas līdzekli nosauca brīdinājumu, rājienu, audzināšanas pamācības (sarunas), piedošanu, jo ”arī piedošana ir sods.” (53, 104.lpp.) J.A. Studenta pedagoģiskā koncepcija sasaucas ar J.A. Komenska „Mātes skolas” ideju, ka bērna audzināšana „pirmkārt, ir ģimenes kompetence, otrkārt, bērna personības attīstība notiek citu parādību, dzīvo būtņu un lietu ietekmē.

20.gadsimta pedagoģijas galvenais mērķis bija izaudzināt izglītotus un zinātkārus audzēkņus, kuriem mācības sagādātu prieku, ieinteresētību un rosinātu tos uz tālāku mācību turpināšanu. Tā panākšanai lieti noderējis J.A.Komenska pedagoģiskais mantojums, kuru analizēja un attīstīja Latvijas Universitātes profesori, piemēram, A. Kopeloviča, L.Žukovs, J. Anspaks u.c. Zinātnieki iztirzāja J.A. Komenska „didaktisko atziņu dziļāku apjēgšanu un konkrētu situāciju analīzi,” (56, 119.lpp.) attīstīja J.A. Komenska zinātniskās idejas mūsdienu apstākļos. Latvijas pedagoģijā milzīgs J.A. Komenska mantojums, pedagoģu atskaites punkts ir „Lielā didaktika”, kuras latviskais tulkojums tika izdots 1992.gadā sakarā ar J.A. Komenska 400. dzimšanas dienu. „Lielā didaktika” ir pedagoģisko ideju bagātības lāde, no kuras sev nepieciešamās idejas gūst mūsdienu pedagogi, vecāki un studenti. Šis izdevums ļauj „novatoriski noteikt audzināšanas mērķus un uzdevumus, izstrādāt oriģinālu pamatojumu skolu sistēmas izveidei, izglītības saturam, mācību metodēm un organizācijai, personības audzināšanai un skolotāja darbības raksturojumam.” (1, 13.lpp.) Galvenā jēga šajā izdevumā ir atklātas metodes, kā skolotājam mazāk mācīt, bet skolēnam vairāk mācīties. J.A. Komenskis atklājis universālu mākslu – kā mācīt visiem visu, turklāt ar patīku, savstarpēju sapratni un uzticēšanos, saistībā ar dabas likumsakarībām, ņemot vērā bērna vecuma īpatnības un iedzimtās spējas. „Lielā didaktika” ietver arī „Mātes skolas” ideju – vērtīgas atziņas un rosinājumus skolotājiem un vecākiem pirmsskolas vecuma bērna audzināšanā un mācīšanā, uzsverot, ka cilvēks ir dabas daļa, pilnīgākais un skaistākais radījums uz zemes. J.A.Komenska „Mātes skolas” ideja ir vadlīnija mūsdienu pirmsskolā, jo bagātina mūsdienu skolotājus ar humānisma, dabatbilsmes un pansofijas idejām.

Šobrīd, 21.gadsimtā, cilvēki ir nonākuši pie atziņas, ka katrs ir atbildīgs par savu rīcību, no kuras izriet visas sabiedrības labklājība un attīstība. Tikai izglītota, radoša, humāna, atbildīga personība spēj pieņemt šo pārlicību. Tāpēc sabiedrības uzdevums ir veidot nākotni, veicināt un atbalstīt jaunās paaudzes garīgo un fizisko izaugsmi, ko paredz J.A. Komenska pedagoģiskā koncepcija. Svarīgi ir izprast J.A. Komenska apgalvojumu, ka cilvēkam jālīdzinās dabai un „tāpat kā daba savus spēkus liek secīgi, arī mums ir jāseko, lai prāta spējas

attīstītos pakāpeniski” (1, 185.lpp.) – pirmsskolas vecumā, ģimenes skolā, mātes skolā, kam jābūt katrā mājā, katrā pirmsskolā.

Secinājumi

J.A. Komenska „Mātes skolas” ideja Latvijā attīstījies gadsimtiem ilgi un veidojusi mūsdienu izpratni par izglītību un bērna audzināšanu. Apstiprinājies J.A. Komenska pedagoģisko atziņu patiesums, tās ietekmējušas, bagātinājušas un attīstījušas pedagoģisko domu Latvijā. J.A. Komenska sirids gudrības, prāta spēju un dzīves miera aktualizācija Latvijā tiek realizēti, pateicoties J.A. Komenska didaktiskajai domai, Brāļu draudzei Vidzemē, jaunlatviešu kustībai un izciliem latviešu inteligences pārstāvjiem, profesoriem un pedagogiem. Pirmais J.A. Komenska atziņu īstenotājs 17. gadsimtā bijis Bībeles tulkotājs Ernsts Gliks, kurš aizstāvēja latviešu tautas tiekšanos pēc izglītošanās, tikumības pilnveidošanās un bērnu audzināšanas, saskaņā ar dabas likumsakarībām un individuālajām spējām. Apgaismības gadsimtā G.F. Stenders attīstīja „Mātes skolas” ideju, daudzinot māti, uzsverot humānu pieeju bērna mācīšanā un audzināšanā. 19.gadsimta beigās un 20.gadsimta sākumā, pateicoties jaunlatviešu pedagoģiskajiem uzskatiem, iesākās J. A. Komenska „Mātes skolas” ideju plašāka īstenošana. Izcilie pedagogi - A.Dauge, K. Dēķens, J.A. Students un citi, uzsvēra ne vien J.A. Komenska didaktiskās idejas, bet arī „Mātes skolas” atziņas pirmsskolas vecuma bērna audzināšanā, tautas izglītībā un kultūras kopšanā. Šobrīd „Mātes skolas” idejas var iepazīt arī latviešu valodā tulkotajā darbā „Lielā didaktika” .

5. J.A.KOMENSKA „MĀTES SKOLAS” ATZIŅU PEDAGOĢISKĀ VĒRTĪBA MŪSDIENU PIRMSSKOLAS IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒ

5.1. „Mātes skolas” idejas PII pedagoģiskajā procesā: teorētiskais aspekts

Pirmsskolas vecums ir svarīgākais bērna personības attīstības posms - socializācijas sākumposms: sevis izzināšanas process, iekļaušanās kultūras un cilvēcisko vērtību pasaulē, attiecību veidošanās ar cilvēkiem, attieksme pret dabu un apkārtējo pasauli, dzīves loka paplašināšanās ar staigāšanu, runāšanu, domāšanu. Atdarināšana bērnam ir dabas likums. Attīstās atmiņa, domāšana. caur dvēseliskiem ieradumiem. Mākslinieciskais elements ienāk caur valodu.

Mūsdienās, kad strauji mainās sabiedrības attīstības procesi un sabiedrība cilvēkam izvirza arvien jaunas ekonomiskās un sociālās prasības, ģimenes izjūt nestabilitāti un nenoteiktību, kas nerosina bērna personības attīstību un „Es” apziņas veidošanos. Latvijā izveidojusies pretrunīga situācija, ka pedagoģijas zinātne akcentē ģimenes nozīmi bērna audzināšanā un attīstībā, taču mūsdienās tiek noniecināta ģimene kā personības līdzsvarotas attīstības virzītājaspēks. Līdz ar bezdarbu, vecāku aizņemtību, noslogotību, rūpēm par materiālo labklājību, mainās savstarpējo attiecību kvalitāte, attieksme pret audzināšanu, pedagoģiskajām vērtībām un pedagoģisko pieredzi, kas vēsturiski tika nodota paaudžu paaudzēm kā audzināšanas pamats. Vērojama situācija, ka vecāku un bērna kopīgi pavadītais laiks ir neliels, jo bērns lielāko dienas daļu pavada pirmsskolā (no plkst.7.00 līdz plkst. 19.00). Mūsdienā ģimenēs paliek novārtā garīgā bagātība, jo svarīgāki šobrīd ir ekonomiskie, sociālie jautājumi, rūpes par materiālo labklājību. Vecāku steigas un aizņemtības dēļ mainījusies ģimenes un pirmsskolas loma bērna audzināšanā, ģimenes funkcijas pilda pirmsskola. Pamatots ir Daces Mednes apgalvojums, ka „audzināšana ģimenē ir subjektīvs process, bet ir nepieciešami objektīvi apstākļi un objektīvi nosacījumi tā īstenošanai dzīvesdarbībā.” (40) Objektīvus nosacījumus – pieaugušo sadarbību ar bērnu veselīgā vidē, saskaņā ar dabu un tās likumsakarībām, piedāvājot bērnam nozīmīgu darbību, atbilstoši viņa interesēm, apmierinot viņa vajadzības, nodrošina pirmsskolas izglītības iestāde, kas ir izvirzījusi kopējo mērķi, pilda noteiktu uzdevumu un sasniedz vēlamos gala rezultātus. Tie ir ”mācīšanās, sadarbība, integritāte, humānisms, brīvība un atbildība, personības izaugsme, dzīves darbības prasmes, ilgtspējīga izglītība, godīgums, uzticēšanās un citi.” (54, 154.lpp.) Pirmsskolas vecumā, pieaugušā klātbūtnē, notiek bērna personības attīstības process, veidojas apkārtējās pasaules uztvere, vērtīborientācija. Pirmsskolas pedagoģiskajā procesā tiek

iesaistīti vecāki, kas gādā par mazuļa attīstību, veselību, aprūpi, izglītību. Iespējas saņemt pirmsskolas izglītību paredz Latvijas Izglītības likums, kas sniedz iespēju apgūt visas cilvēces kultūras pamatvērtības, rada apstākļus personības izaugsmei, kļūstot par konkurētspējīgu personu mūsdienu sabiedrībā. „Bērība nav saudzējošs rezervārs, tā ir pakļauta dažādām sabiedrības varām, normatīviem un institūcijām,” (18, 126.lpp.) raksturo H. Gudjons. Pirmsskolā ar audzinātāja vai vecāku palīdzību notiek „bērna personības daudzpusīga veidošanās, veselības stiprināšana, sagatavošanās pamatizglītības ieguvei skolā un iesaistei sabiedrības dzīvē.” (45, 132.lpp.) Bērība ir ieguvusi sociālās interakcijas nozīmi, t.i. noteiktas darbības veikšana noteiktā laika ierobežojumā. Šis posms cilvēka attīstībā ir visnozīmīgākais, jo bērns attīstās gan fizioloģiski, gan garīgi, sāk veidoties bērna personība, bērns gūst pamatus visām turpmākajām zināšanām. Pieredzējuši pedagogi uzsver, ka tieši pirmsskolas vecumā bērnam var būt ieaudzinātas diezgan noturīgas uzvedības formas un bērnu attieksme pret apkārtni un citiem cilvēkiem. Ģimenes un pirmsskolas kopīgs uzdevums ir audzināt jauno paaudzi, palīdzēt bērnam attīstīties par kulturālu un dzīvotspējīgu personību. Pirmsskolas skolotājs ir profesionāls palīgs ģimenei, kura misija ir “veidot skaidru priekšstatu par pilnvērtīgu, laimīgu dzīvi, veicināt skolēnos visaugstāko vajadzību aktualizāciju, tieksmi dzīvot pilnvērtīgu dzīvi.” (52, 13.lpp.) Andris Eljašāns (Tirzas pamatskolas skolotājs) savulaik žurnālā “Skolotājs” publicēja savas pārdomas par skolotāja misiju, uzskatot, ka “pedagogam nepieciešama kompetence, nonākot konfrontācijā ar eksistenciāliem jautājumiem, pašam jāprot jēgpilna dzīve un jābūt labam ceļrādī un paraugam bērniem.” (16, 22.lpp.) Dzīves stils un ideāli veidojas agrā bērnībā jau 3 – 6 gadu vecumā, mijiedarbībā ar apkārtējo pasauli, ar vidi, citiem bērniem un pieaugušajiem, pirmsskolas izglītības iestādē - ar pirmsskolas skolotāju. Pedagoģis ir viena no svarīgākajām personām, kas ikdienā kontaktējas ar bērnu un veicina visaugstāko vajadzību aktualizāciju, tieksmi dzīvot pilnvērtīgu dzīvi. Pirmsskolas skolotājs māca saskarsmes mākslu, vēlmi strādāt, sadarboties, rūpēties par sevi un līdzcivīkiem, jo “jaunajam nākotnes pilsonim tiks prasītas augstas morāles izpausmes – atbildēt par saviem vārdiem un darbiem, saskatīt labo un sliktu, aizstāvēt savus uzskatus.” (27, 16.lpp.) Kā uzskata A. Miezišs, liela nozīme ir skolotāja darbībai pirmsskolā, sadarbībai ar bērnu un ģimeni, jo „ģimenei, skolai un visai sabiedrībai ir dots veidot jauno paaudzi, kura, savukārt, cilvēces attīstību veidos tālāk, audzinot savus bērnus. Šim audzināšanas procesam jābūt nopietnākam un atbildīgākam.” (41, 21 lpp.)

Lai gan jau vairāki gadsimti šķir J. A. Komenska garīgos meklējumus, arī mūsdienās J.A. Komenska pedagoģiskā koncepcija ir jaunu ideju, sevis un apkārtējās sabiedrības izpratnes avots, kas palīdz risināt dažādas situācijas, sniedz idejas un bagātina skolotāju un vecāku izpratni bērna audzināšanas un mācīšanas jautājumiem, sniedz padomus un vērtīgas

atziņas viņu radošajā darbībā. R. Aljevs atgādina, ka 21. gadsimts ir lielo pārmaiņu gadsimts, kad „par cilvēka personības, viņa patības attīstības pedagoģiskās izpratnes atslēgu varētu uzskatīt unikālu cilvēciskā specifiku pašā cilvēkā, kuras mērķis ir Izpratne, kas galu galā veido sevis paša pamatus.” (4, 18.lpp.)

Pirmsskolas izglītības iestādēs ienāk jaunas mācību metodes, organizācijas formas, kas balstās uz senajiem J.A. Komenska „Mātes skolas” atzinumiem, jo „jaunajās izglītības pamatnostādņēs nemitīgi krustojas tagadne un pagātne.” (56, 124.lpp.) J.A. Komenska pedagoģiskā koncepcija, kas bija orientēta nevis uz atsevišķu talantīgo bērnu tālāku pilnveidošanu, bet gan uz visu cilvēku izglītošanu, prāta un spēju attīstību, ir iekļauta kā mērķis un uzdevumi mūsdienu izglītības sistēmā. To apstiprina Izglītības un zinātnes ministres T. Koķes apgalvojums 2009.gada MK sēdē, ka ”Latvijā izglītības pieejamība ir nodrošināta.” (26) Ministre akcentēja izglītības kvalitātes paaugstināšanas nepieciešamību pirmsskolnieku sagatavošanai skolas gaitu uzsākšanai.

Jau tālā senatnē J.A. Komenskis izteica pārliecību, ka bērns ir vecāku vislielākais dārgums, ko viņiem uzticējis Dievs un vecāku aprūpētiem tiem jādzīvo Dieva likumiem atbilstošu dzīvi. Arī mūsdienās pieaugušo pienākums ir izprast bērna dabu, rūpēties par bērna izglītošanu, nodrošināt viņa attīstībai nepieciešamās fiziskās un garīgās vajadzības, ar personīgo piemēru virzīt uz tikumību un Augstākajām zināšanām. Pirmsskolā skolotājs ir „gan ceļa rādītājs, gan filozofs un draugs, kas pamāca, dod padomu un zināšanas kā bezmaksas dāvanu, lai pasargātu cilvēci no visa veida ļaunuma.” (43) Pirmsskolas skolotājam ar rotaļnodarbības palīdzību, savu uzvedību un attieksmi, ir liela iespēja likt pamatu bērna pozitīvai “Es” veidošanai, ētisko un tikumisko pamatvērtību apguvei. Mazo bērnu izglītība balstās „nevis uz mehānisku dažādu lietu mācīšanu bērnam, bet uz attīstības ideju pirmsskolas vecuma bērnu audzināšanā un izglītībā.” (37, 13.lpp.) Kā akcentē A. Kopeloviča un L. Žukovs, mūsdienu skolotājam ir jāizjūt savas tautas dvēsele, jāzina savas tautas tradīcijas, saglabājot vispārcilvēciskās vērtības un ideālus, jāveido patriotisms, un “tas jākopj kā vārģs stādiņš, ko nevar izraut no zemes, lai to apskatītu. Skolēnos jāmodina atbildības izjūta, kas ir vienīgais veselīgais pamats katrai brīvībai.” (24, 5.lpp.) Professore E. Černova uzskata, ka bērna audzināšana un „kā prioritārs ģimenes un sabiedrības uzdevums rosina pievērsties pirmsskolas pedagoģiskā procesa būtībai, organizācijai un saturam.” (12, 17.lpp.) Nozīmīga ir pieaugušā mērķtiecība audzināšanas procesā, pārliecība, izmantoto metožu un formu pielietojums. Pirmsskolas pedagoģiskajā procesā tiek īstenotas „Mātes” skolas idejas:

1. *audzināšanas process atbilstoši dabas likumsakarībām*, ievērojot dzīves vajadzības, personības viengabalainību un harmoniskumu.

2. *audzināšanas nozīme pirmsskolas vecumā*, jo agrā bērnībā veidojas bērna izpratne par apkārt notiekošo, attīstās bērna garīgums un fiziskā stāja.
3. *audzināšanas process pirmsskolā ciešā ģimenes un pirmsskolas sadarbībā* – sniedzot vecākiem informāciju par bērna attīstību, pedagoģiski izglītojot vecākus, kopīgi organizējot dažāda veida svētkus un sadarbību ar citām izglītības iestādēm un organizācijām, kas veido bērna nacionālās jūtas, rūpes par citiem, vēlmi būt noderīgam.
4. *tikumiskā audzināšana, morālā attīstība, saskarsmes kultūras attīstība, izziņas patstāvība*, virzot bērnu uz spēju pieņemt dzīvē patstāvīgus lēmumus. Bērns vēro, atdarina, pārņem no pieaugušā tikumus - patiesību, godīgumu, taisnīgumu, precizitāti, labas manieres, noteikumu ievērošanu, cieņu pret vecākiem cilvēkiem, pozitīvu attieksmi pret vienaudžiem.
5. *bērna attīstība aktīvā darbībā*, nonākot pie secinājumiem un atrisinājuma dažādās izpausmēs. Nav vienas pareizas atbildes, tā saistīta ar individuālo redzējumu, pieredzi. *audzināšanas process humānā atmosfērā, rotaļājoties*.
6. *mācību materiāla dramatizācijas metode*, ar mērķi bērnos izraisīt interesi, zinātkāri. Sižeta lomū rotaļas, bērnu iesaistīšanās teātra izrādē, bērna radošuma un fantāzijas izpausmes.
7. *no vienkāršā uz sarežģītāko* - vienas un tās pašas lietas katrai vecuma grupai tiek mācītas bērna vecumam un individuālajai attīstībai piemērotā līmenī, t.i. no vienkāršas atdarināšanas līdz bērna patstāvīgas darbības konstruēšanai.
8. J.A. Komenska *uzskatāmības metode*, iepazīstinot bērnus ar apkārtējo lietu un parādību pasauli – rotaļnodarbībā „Iepazīstināšana ar dabas norisēm” un „Iepazīstināšana ar apkārtni un sabiedriskās dzīves norisēm.”
9. J.A. Komenska *pansofijas ideja* – izziņas un darbības metode, lietu izpratne, praktisks pielietojums, vērojumi, sevis un pasaules redzējums tās vienotā veselumā, tajā notiekošo procesu ietekmē. pasaules, kultūras vērstures un dzīves – patieso cilvēka audzinātāju apguve.
10. *humānisms* – pedagoģiskais optimisms, iejūtība, skolotāja ētika, sapratne, u.tml.
11. bērnu *disciplinētība pirmsskolā*, miesas sodi, vardarbība nav pieļaujama. J.A. Komenska pedagoģiskajā koncepcijā galvenais bērna ietekmēšanas līdzeklis ir *vārds*, pie tam ne gari sprediķi, bet īsas, konkrētas pamācības un paskaidrojumi. Pirmsskolā efektīvas ir vienkāršas un sirsnīgas sarunas ar bērnu, uzmundrinājums, pamudinājums, uzslava, „šis noskaņojums ir sasniedzams tikai ar labu paraugu, laipniem vārdiem, sirsnīgu un atklātu labvēlību.” (1, 83.lpp.)

12. J.A. Komenska *pēctecības principa* sasaiste ar mūsdienu pēctecīguma principu – priekšmetu apgūšanas secība, teorijas sasaiste ar vingrinājumiem. Šādas darbības pamatā mērķtiecīgi izvēlēts saturs, metodika, kas „paredz katru jaunu pieredzi apgūt, pamatojoties uz iepriekšējo pieredzi, virzoties no zināmā uz nezināmo, no vieglākā uz grūtāko, no uztveres un sapratnes uz izpratni un lietojumu atbilstīgi situācijai. (7)
13. *intelektuālā attīstība, dzimtās valodas apgūšana*. Mātes valoda, mātes klātbūtne un padoms ir pirmā mācību grāmata.
14. *estētika* – bērna rūpes par ķermeņa, apģērba tīrību, apkārtējās vides kārtību, rotaļlietām.
15. bērna audzināšana un izglītošana, atbilstoši viņa *spējām un individuālajām rakstura iezīmēm*.
16. emocionālā attīstība - vissvarīgākās un nepieciešamākās psiholoģiskās vajadzības ne tikai bērniem, bet arī pašiem pieaugušajiem (savstarpējā sapratne, uzticēšanās, empātija).
17. *garīguma audzināšana* - sevis kā individualitātes un sava dzīves mērķa apzināšanās.
18. *pilsoniskā audzināšana* – attieksmes veidošana pret savu tautu, valsti un patriotismu.
19. *darba audzināšana* - iepazīšanās ar darba dzīvi caur vecāku nodarbošanos, piedalīšanās pirmsskolas darbos, ar pieaugušā palīdzību, utt.
20. *kultūras tradīciju saglabāšana un tālākā nodošana* - ģimenes relikvijas, tradīcijas, paražas un rituāli, vērtības un normas nosaka katra ģimenes locekļa uzvedību;
21. pirmsskolas *noteikumi vecākiem, skolotājiem un auklītēm*.
22. *skolotāju un bērnu skolas dzīves kvalitāte* - skolotājam mācīt mazāk, bet skolēnam iespēja vairāk mācīties, (mazāk trokšņot, pilnvērtīgi darboties, atpūsties);
23. *cilvēku savstarpējo attiecību harmonizēšana*, satiecības nostiprināšana; attieksmes veidošana pret vecākiem, skolotājiem, vienaudžiem, valsti, Visumu);

Secinājumi

Pirmsskolas programmas ietvaros J.A. Komenska „Mātes skolas” pamatatziņas ir izvirzītas arī kā mūsdienu uzdevumi bērna audzināšanā un attīstībā. Sadarbībā ar bērniem un viņu vecākiem ikdienā kā atgādinājums skan J.A. Komenska „Mātes skolas” atzinums, ka cilvēks ir dabas daļa un dabas vadīts viņš var sasniegt visu, tāpēc nepieciešams attīstīt bērna dabas dotos talantus un spējas, ņemot vērā bērna vecumposma īpatnības un individuālās spējas.

Mūsdienu pirmsskolas izglītības iestādes mācību un audzināšanas programmas analīze

Pamatziņas, kas rodamas J.A. Komenska „Mātes skolā”, izvirzītas kā uzdevumi mūsdienu pirmsskolas izglītības programmā, kuras mērķis, pamatojoties uz Izglītības likumu, ir „RADĪT ikvienam cilvēkam IESPĒJAS veidoties PAR GARĪGI UN FIZISKI ATTĪSTĪTU, BRĪVU un ATBILDĪGU RADOŠU KULTŪRAS PERSONĪBU.” (36, 5.lpp.) 2010./2011. mācību gada novitāte - LR MK Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām, „lai veicinātu bērna vispusīgu un harmonisku attīstību, ievērojot viņa attīstības likumsakarības un vajadzības, individuālajā un sabiedriskajā dzīvē nepieciešamās zināšanas, prasmes un attieksmes, tādējādi mērķtiecīgi nodrošinot sagatavošanos pamatizglītības apguvei.” (47) Pirmsskolas izglītības vadlīnijas nosaka pirmsskolas izglītības saturu un pedagoģiskā procesa organizācijas principus, kuri ir sekojoši :

- *individualizācijas princips* – „tiek respektētas un attīstītas individualitātes intereses, vajadzības, darbības motīvi, vērtības un spējas.” (36, 5.lpp.)
- *demokrātiskuma princips* – „audzēkņu un pedagogu mērķtiecīgā sadarbībā izglītības ieguves gaitā tiek īstenota savstarpējā cieņā balstīta cilvēku kopdarbība, ievērojot pieņemtās vienošanās.” (36, 5.lpp.)
- *humanitātes princips* – „cilvēka atzīšana par pamatvērtību.” (36, 5.lpp.)
- *tikumiskuma princips* – „sekmē tādas personības tapšanu, kam piemīt augsta morālā apziņa un tikumiskā rīcība.” (36, 5.lpp.)
- *mūsdienīguma princips* – nozīmē mūsdienīgu, „aktuālu pedagoģijas un psiholoģijas atziņu ievērošanu izglītības teorijā un praksē. (36, 5.lpp.)

Kaut arī mūsdienu pedagoģiju no 17. gadsimta bērnu audzināšanas tradīcijām šķir dažādas sabiedriskās attiecības, politiski un ekonomiski notikumi, paralēles var vilkt ar J.A. Komenska „Mātes skolas” dabatbilstmes, humānisma, pansofijas idejām un pirmsskolas programmas principiem, kuri balstās uz bērna „Es” apziņas, „rīcības, darbības, jūtu, vēlmju un interešu apzināšanu, uz savu spēju izpausmi aktīvā darbībā, ievērojot vispārcilvēciskās vērtības,” (48, 3.lpp.) sniedzot bērnam iespēju ieraudzīt visu pasauli un saskatīt sevi tajā. J.A. Komenska „Mātes skolas” pamatideja - mācāmo zinību un jūtu audzināšana, ir iekļauta pirmsskolas programmas attīstošo un izglītojošo uzdevumu kopās, uzsverot bērna viengabalainību, harmoniskumu un individuālos sasniegumus.

**J.A. Komenska Mātes skolas ideju un mūsdienu pirmsskolas izglītības iestādes
programmas uzdevumu salīdzinājums**

J.A. Komenska Mātes skolas idejas 17.gs. (pēc „Lielā didaktika”)	PII programmas analīze 21.gs.
Jūtu audzināšana (tikumība, pieklājība u.c.) Mācāmās zinības (dabas, matemātika u.c.)	Attīstošie uzdevumi (soc. iemaņas, jūtas u.c.) Izglītojošie uzdevumi (apkārtnes iepazīšana u.c.)
Jūtu audzināšana	Attīstošie uzdevumi
Jāņem vērā bērna individuālās spējas, jo „prāta spējas un vēlēšanās mācīties visiem bērniem neparādās vienā laikā-vienam tās rodas agrāk, citam-vēlāk.” (1, 190.lpp.)	„Pirmsskolas skolotāja pienākums ir izveidot darbības programmu savai konkrētai bērnu grupai, ņemot vērā bērnu individuālos sasniegumus katrā jomā.” (48, 3.lpp.)
„Tādā pašā veidā tas, ko mēs vēlamies iemācīt visai viņa dzīvei, ir jā māca jau šajā pirmajā skolā.” (186.lpp.)	”PII darbs ir pamats, uz kura balstāma tālākā bērna izglītošana.” (48, 3.lpp.)
Jāmāca bērniem „viss, kas spēj padarīt cilvēkus par īsteniem cilvēkiem.” (1, 184.lpp.)	PII mērķis – „jāveido „Es” apziņa, kas balstīta uz savas rīcības, darbības, jūtu, vēlmju un interešu apzināšanu, uz savu spēju izpausmi aktīvā darbībā, ievērojot vispārcilvēciskās vērtības.” (48, 3.lpp.)
„Mātes skolā tiks vingrināti galvenokārt ārējie maņu orgāni, lai bērni iemācītos pareizi apieties ar apkārtējiem priekšmetiem un tos pazīt.” (1, 185.lpp.)	„Rotaļadames bērns attīsta uzmanību, uztveri, domāšanu, sajūtas, atmiņu, jaunradi, gūst plašu pārdzīvojumu spektru, pilnveido kustības.” (48, 4.lpp.)
Beidzot lai vingrinās griba visās lietās parādīt savu likumīgo varu. Griba ir visas cilvēka darbības pamats un noteicējs. (1, 185.lpp.)	„Rotaļas ir gribas attīstības skola” (48, 4.lpp.)
Viengabalainu, sistematizētu mācību, t.i. „universālu mākslu, kā mācīt visiem visu. Turklāt mācīt ar drošiem panākumiem, tā, lai neveiksmes nebūtu neiespējamā; mācīt ātri, lai neviens – gan tie, kuri māca, gan tie, kuri mācās, - neizjustu apgrūtinājumu vai garlaicību. (1, 25.lpp.)	Bērna attīstības būtība ir ietverta viņa attīstības veselumā (viengabalainībā), rūpēs par veselību, fizisko un psihisko labklājību. (48, 3.lpp.)
„Mazie bērni ir arī jārādina pie patstāvīga darba un nemitīgas nodarbošanās. Nav svarīgi, vai viņi dara kaut ko nopietni, bai rotaļājas.” (1, 189.lpp.)	Bērns attīstās aktīvā darbībā. Bērnā pašam darbojoties, jānonāk līdz secinājumam. (48, 3.lpp.)
Mācāmās zinības:	Izglītojošie uzdevumi:
Metafizika, optika, ģeogrāfija, astronomija, vēsture	Iepazīstināšana ar apkārtni un sabiedriskās dzīves norisēm;
Aritmētika, hronoloģija, ģeometrija, statikas pamati	Matemātisko priekšstatu veidošana
Mehāniskais darbs	Konstruēšana Aplicēšana

	Rokdarbi/mājturība
Prāta dialektika Retorika Gramatika	Gramatiski pareizas runas veidošana Stāstītmācīšana Rokas sagatavošana rakstīšanai
Mūzikas pamati	Muzikālā audzināšana
Ikdienā vajadzīgās zināšanas	Runa
Reliģija Dievbijība	Iepazīstināšana ar dabas norisēm, tēma: Kosmoss, Visums, Cilvēks

(Autores veidota tabula)

Dzīvojot mūsdienu postmodernā sabiedrībā, mainoties cilvēka dzīves stilam, uztverei, vērtībām un orientācijām, ir zudusi ticība sistēmai, vienībai, veselumam. Ejams ceļš uz radošu, izglītotu, atbildīgu, brīvu personību ar sakārtotu vērtību sistēmu, kur dominējošais būtu pozitīvais aspekts, ko paredzēja arī J.A. Komenska pedagoģiskā koncepcija 17.gadsimta vitālo vajadzību risināšanai.

Mūsu valstī tiek izvirzīta nepieciešamība pēc jaunām cilvēka kvalitātēm, vērtībām, konkurētspējīgām personām. T. Koķe uzsver, ka "Latvijai, kas gluži, kā lielākā daļa pasaules attīstās zināšanu sabiedrības virzienā, svarīgākais šādas sabiedrības un tās labklājības pamats ir cilvēks." (25) Cilvēka personība veidojas pirmsskolas vecumā, bērna aktīvas darbības procesā, attīstoties iztēlei, izsakoties, izzinot, paužot savu viedokli. Pirmsskolas programmas uzdevums ir sekmēt bērna vēlmi un spēju nepārtraukti pilnveidoties, veidot noturīgu morālo un garīgo vērtību sistēmu un attīstīt spēju piemēroties mainīgajai pasaulei. Pirmsskolas programmas mērķus un uzdevumus īsteno pirmsskolas skolotājs – cilvēks, kurš piedalās bērna personības veidošanas procesā, sadarbojas ar bērnu un viņa vecākiem. Sadarbība balstās uz humānismu, kura „pamatā ir pārliecība par cilvēka iespēju un neierobežotas pilnveidošanās bezgalīgu, prasība pēc brīvības un cilvēka cieņas aizstāvēšanas, ideja par cilvēka tiesībām uz laimi.” (22, 95.lpp.) Humānas atziņas pārtop reālā pirmsskolas skolotāja darbībā, jo pieaugušais ir bērna atdarināšanas cienīgs objekts ar augstu pedagoga pašvērtību, domāšanas elastību, pozitīvu attieksmi pret bērnu, savu darbu un līdzcilvēkiem, iecietību, līdzjūtību, cieņu un taisnīgumu.

A. Zusāne atgādina, ka mūsdienās, kad audzināšanas teorija un prakse uzstāda jaunus izaicinājumus pirmsskolas pedagoģijā, liela nozīme ir senajām pedagoģisko atziņu bagātībām, jo „mūsdienīgajās pārmaiņu laika diktētajās inovācijās ikvienam ir nepieciešams kritisks skats pagātnē, lai gūtu pārliecību par izmaiņu lietderību un efektivitāti.” (56, 125.lpp.)

5.3. Pirmsskolas skolotāju viedoklis par „Mātes skolas” ideju aktualitāti

Lai izzinātu „Mātes skolas” ideju aktualitāti mūsdienās, 2009.gada oktobrī tika veikta pirmsskolas pedagogu anketēšana. Tika aicināti piedalīties aptaujā 23 pirmsskolas pedagogi, no tiem 7, kuri studē pedagoģijas maģistra studiju programmā apakšvirziena „Pirmsskolas skolotājs” 1.kursā un 16 pirmsskolas izglītības iestādes pedagogi-praktiķi. (skat. anketu 1.pielikumā).

Tika analizētas atbildes uz anketā izvirzītajiem jautājumiem, noskaidrots pedagogu viedoklis par J.A. Komenska „Mātes skolas” ideju nozīmi mūsdienās.

1.jautājums.

Kuras J.A. Komenska idejas ir aktuālas mūsdienu pirmsskolas pedagoģiskajā procesā?

Tika piedāvāti 3 atbilžu varianti:

1. **dabاتبilsmes ideja** – cilvēks kā dabas daļa un viņa attīstība saskaņā ar dabas objektīvajiem likumiem;
2. **humānisma ideja** – pedagoģiskais optimisms, cieņa pret bērna personību, dzīvesprieks;
3. **pansofijas ideja** – pasaules, kultūras vēsture, dzīves pieredze – cilvēka patiesie audzinātāji.

No 23 aptaujātajiem pedagogiem 18 atzina, ka aktuālākā mūsdienu pirmsskolas pedagoģiskajā procesā ir humānisma ideja, jo bērns ir veselums, tiek izprasta viņa rīcība, uzvedība, dvēsele. Pirmsskolas pedagoģija ir orientēta uz cilvēciskām vērtībām, mīlestību, cieņu, sirsnību, atsaucību, kas uzsvērts arī mūsdienu pedagoģiskajā literatūrā: “cilvēcisko vērtību attīstība; pašapziņas, pašvērtības, pašrefleksijas un vienlaikus citu izpratnes palielināšanās; skolēnu aktīva iesaistīšana mācīšanās procesā, t.i. skolēncentrēta pieeja izglītības procesam.” (45, 61.lpp.)

Pedagogi tika lūgti nopamatot savu viedokli, kāpēc, viņuprāt, vadošā ir humānisma ideja. Visinteresantākais viedoklis likās šāds: “Humānisma ideja mūsdienās ir ļoti aktuāla, un tieši šīs idejas vadmotīvus ir nepieciešams ievērot pedagoģiskajā procesā. Ja būs cieņa no vienas puses, tad ar laiku tā būs abpusēja.” Pedagogi norāda, ka “humānisma ideja palīdz audzināt brīvu personību, kas ciena sevi un respektē apkārtējos cilvēkus.” Kāda skolotāja apgalvo, ka “bērnam viss jāapgūst ar prieku un pozitīvām emocijām, lai bērns ir aktīvs līdzdalībnieks, nevis pasīvs vērotājs.”

Uzmanību piesaista trīs pedagogu atzinumi, kas bērna audzināšanas pamatā izvirzījuši dabاتبilsmes principu. Interesants ir kādas skolotājas viedoklis: ”Dabاتبilstības ideja-šobrīd, kad esam atkāpušies tālu no dabas, kad šī saikne ar dabu kļuvusi ļoti trausla, svarīgi stiprināt

šo dabatbilstību, lai saglabātu savu pasauli.” Izskan pārlicība, ka ”svarīgi ir bērnam jau agrā bērnībā likt apjaust, ka cilvēks, neskatoties uz straujo zinātniski tehnisko attīstību, nav visvarens, bet gan dabas daļa, tādējādi saudzējot apkārtējo vidi, dabu, būtībā saudzējam paši sevi.” Manuprāt vistuvāk dabai cilvēks atrodas bērnībā, kad veidojas vēlēšanās izzināt sevi un apkārtējo pasauli, attīstās bērna intelektuālā, ētiskā, estētiskā un fiziskā aktivitāte, Es apziņa, kas balstīta uz savu jūtu, rīcības, spēju un interešu apzināšanu.

Pansofijas ideju komentē divi pedagogi, kas uzsver cilvēka dzīves pieredzi kā milzīgu vērtību, apgalvojot, ka “mūsdienās ne tikai pedagogi, bet arī bērni mācās no apkārtējās pasaules. Bērni bieži vien atdarina masu medijos redzēto, tādējādi veidojot savu pieredzi. Savukārt pedagogiem ir jābūt lietas kursā par senākām un jaunākām metodēm, kuras atzītas dažādos kultūrvēstures laika posmos.”

Secinājums

Izvērtējot pirmsskolas pedagogu atbildes uz anketas 1.jautājumu, var secināt, ka mūsdienu PII pedagogiskajā procesā J.A. Komenska pedagogiskās idejas ir aktuālas, no kurām vissvarīgākā nozīme tiek piešķirta humānisma idejai. Pirmsskolas vecumā bērns vēro pieaugušo darbības, atdarina, veidojas bērna personīgā pieredze. Svarīga ir skolotāja inteliģence, garīgo vērtību skala, cieņa pret sevi un bērniem, vēlme sadarboties, ievērojot citu intereses un uzskatus, rūpējoties par personības attīstību un labklājību, uzsverot tādas cilvēciskās vērtības kā laipnība, mīlestība, cieņa, sirsnība, cilvēcīgums.

2.jautājums.

J.A.Komenskis izvirzīja trīs galvenos audzināšanas uzdevumus cilvēka personības attīstībā:

1. izglītība

2. tikumība

3.dievbijība

Kurš no šiem audzināšanas uzdevumiem, Jūsaprāt, ir galvenais mūsdienās pirmsskolas vecuma bērnu audzināšanā?

Pārsteidzoši, ka no 23 pedagogiem 11 atzinuši, ka galvenais pirmsskolas vecuma bērna audzināšanas uzdevums ir izglītošana. Kāda skolotāja pamato: ”Par Dievu runā maz, par tikumību mazliet vairāk, bet par izglītību visvairāk, jo tai mūsdienās ir vērtība, lai gan skolotājas darbs netiek pietiekoši novērtēts.” Viena skolotāja uzsver, ka „izglītots cilvēks ir arī tāds, kurš spēj adekvāti uzvesties sabiedrībā.” Patiess ir pieredzējušu pedagogu viedoklis, ka „mūsdienās pirmsskolā bērni tiek pārāgri orientēti uz izglītības iegūšanu, jo arī aizejot skolā, bērniem tiek uzspiests ļoti liels informācijas un izglītības apjoms.” Skolotājas satrauc fakts, ka „ 21.gadsimts ir strauju pārmaiņu un tehnoloģiju laikmets, kas prasa izglītotus un

erudītus cilvēkus, kas spēj pielāgoties un konkurēt darba tirgū, tādēļ izglītība ir viens no galvenajiem audzināšanas uzdevumiem pirmsskolas vecuma bērnu audzināšanā.” Kāda skolotāja min, ka „izglītība šobrīd ir pats vadošais un noteicošais rādītājs personības izaugsmē, lai tā pilnvērtīgi var iekļauties sabiedrības pastāvošās norisēs.” Vērtīgas likās kādas skolotājas pārdomas, ka „varētu piekrist gan izglītībai, gan tikumībai. Mācām bērnu būt tikumīgam, vai arī tikumīgi izglītojam.”

No 23 aptaujātajiem pedagogiem 10 pedagogi par galveno J.A. Komenska audzināšanas uzdevumu izvirzījuši tikumību, kas sakrīt ar autores viedokli. Pirmsskolas vecumā bērns ir mazs, viņš mācās no pieaugušā vērojot, atdarinot. Pirmsskolas vecumā veidojas bērna izpratne par vērtībām, par labo un ne tik labo. Kāda skolotāja raksta: „Par galveno es uzskatu tikumisko audzināšanu. Ieaudzīnot bērnam „pareizās” dzīves vērtības, bērns pats tieksies pēc labas izglītības un dievbijības.” Skolotājas uzskata, ka tikumība ir galvenā vērtība pirmsskolas vecumā, jo bērnam būs vieglāk dzīvot sabiedrībā, sadzīvot ar notikumiem tajā. Pārliecinošs ir skolotājas komentārs: „Bērns nav vientuļa sala, viņam būs jādzīvo sabiedrībā kopā ar citiem cilvēkiem, tādēļ svarīgi audzināt šīs tikumiskās vērtības.”

Dievbijību kā galveno audzināšanas uzdevumu atzīst viena skolotāja, uzskatot, ka „zinot, kas ir Dievs, dzīvojot pēc viņa likumiem, bērns būs gan tikumīgs, gan izglītotš.”

Secinājums

Izvērtējot pirmsskolas pedagoga atbildes uz anketas 2.jautājumu, var secināt, ka mūsdienu pirmsskolas izglītības iestādes pedagoģiskajā procesā galvenā vērtība bērna audzināšanā ir *tikumība*, jo bērns ir mazs, trausls, kam jāattīstās garīgi un fiziski, bet mūsdienu laikmetam raksturīgā straujuma, kā arī tehnoloģiju un zinātnes attīstības ietekmē, svarīga ir izglītība, kas ietver attieksmju un prasmju veidošanos, pielāgošanos mūsdienām, izdzīvošanu sabiedrībā.

3.jautājums.

Ko, Jūsprāt, mūsdienās nozīmē J.A.Komenska izvirzītā „Mātes skolas” ideja?

Svarīgi bija noskaidrot skolotāju izpratni par „Mātes skolas” ideju.

Izvērtējot pedagoga komentārus, apstiprinās teorētiskie atzinumi, ka „visa pamats ir ģimenes skola”, kurā bērns attīstās un apgūst prasmes iejusties sabiedrībā jau kopš dzimšanas brīža. Skolotāji apgalvo, ka mūsdienās ģimenes funkcijas pilda skolotāji, „nodrošina ģimenes izjūtas rašanos - ģimeniskumu, labvēlību, humānismu.”

Personīgā pedagoģiskā darba pieredze liecina par to, ka vecāki atved bērnu uz pirmsskolu ar pārliecību, ka tai bērns jāizaudzina. Mūsdienu lielā steiga, vecāku aizņemība, rūpes par materiālo labklājību ir tas faktors, kā rezultātā vecāki maz laika un mīlestības velta saviem bērniem. Kāda skolotāja pauž savu sašutumu: ”Mani šokē, ja māmiņa saka, ka jālaiž

1,7 gadu vecs bērns dārziņā, lai nezaudētu vietu! Mātes skolā, manuprāt, bērnam jābūt visciešākā kontaktā ar māti vismaz pirmos trīs gadus.”

Anketās parādās vienojoša skolotāju izpratne, ka „Mātes skola” – tas ir pirmsskolas vecums, kad svarīgākā ir mātes loma, ģimeniskās vērtības, vecāku personiskais piemērs, ģimenes tradīcijas. Kāda skolotāja atzīst: ”Ir svarīgi sniegt pamatzināšanas par lietu kārtību un tālāk, pakāpeniski un secīgi, radīt izpratni par visu, kas noris ap mums Dabā un mūsos.” Skolotājas paskaidro: „Šī ideja aktualizē vispārīgi izglītotas personības nepieciešamību, lai spētu pielāgoties mūsdienu straujajai pasaulei.” Lasāms viedoklis, ka arī mūsdienās „ir daži pirmsskolas skolotāji, kas turpina mātes skolas ideju”.

Savā pedagoģiskajā darbībā arī izmantoju dažādas „Mātes skolas” idejas, veidojot humānu attieksmi, prasmī dzīvot saskaņā ar dabu. Tās tiek īstenotas, sadarbojoties ar bērniem un viņu vecākiem, rūpējoties par bērnu, viņa attīstību dabas un sabiedriskās dzīves ietvaros. Neatņemama sastāvdaļa pirmsskolas pedagoģiskajā procesā ir rotaļnodarbībai, kas „rada bērnam emocionālu komfortu, līdzsvaru, apmierinājumu, prieka, brīvības un drošuma sajūtu.” (20, 25.lpp) Jo aktīvāka un humānāka ir pirmsskolas skolotāja pedagoģiskā darbība, jo plašāk tā iedarbojas uz bērna jūtām un ietekmē bērna apziņu, sekmē bērna personības veidošanos. Mana pedagoģiskā darbība balstās uz J.A. Komenska atziņu, ka bērns vecākiem ir Dieva dāvana, ko Dievs viņiem uzticējis: „bērni – dzīva Dieva dzīvas būtnes,” (2, 203.lpp.) tāpēc bērnam jābūt mīļākam un vērtīgākam par dārgakmeņiem, kas ir nedzīvas lietas. Mūsdienās šī atziņa skan: bērns ir vērtība. Bērns mācās atdarināšanas ceļā, vērojot pieaugušā darbības, ieklausoties viņa viedoklī. Bērni tiek virzīti uz zināšanām, kas balstās uz dažādu lietu izpratni un apguvi Grupā tiek veidota pozitīva bērna attieksme pret sevi un vienaudžiem, kā arī nodrošināts ģimeniskums, labvēlība, humānisms. Tiek radīti apstākļi, kas nodrošina bērna attīstību ikdienā veicamajās aktivitātēs, pastaigu laikā, ēdienreizēs, atpūtā, sarunās ar pieaugušo, dabas un apkārtējās sabiedrības vērojumos u.c. Vērā ņemams ir profesores Dainas Lieģenieces apgalvojums, ka mazo bērnu izglītība „balstās nevis uz mehānisku dažādu lietu mācīšanu bērnam, bet uz attīstības ideju pirmsskolas vecuma bērnu audzināšanā un izglītībā.” (37, 13.lpp.)

Bērna attīstība slēpjas arī vecāku zināšanās, prasmēs un iemaņās darboties ar saviem bērniem. Personīgā pedagoģiskā darba pieredze pirmsskolā atklāj, ka bērna attīstības priekšnoteikums ir vecāku informētība par bērna audzināšanu un attīstību saskaņā ar dabu, darbu un apkārtējo pasauli.

Secinājums

Mūsdienu skolotāju izpratnē „Mātes skola” ir ģimenes skola, kurā jau pirmsskolas vecumā veidojas uzvedības normas, saskarsmes kultūra, attieksme pret sevi un citiem

cilvēkiem. Bērns pārmanto ģimeniskās vērtības – mīlestību, sapratni, cieņu, ētiskās un estētiskās vērtības. Pirmsskolas pedagogu uzskati un pedagoģiskā darba pieredze ļauj secināt, ka senā dižgara J. A. Komenska pedagoģiskā koncepcija pirmsskolā ir aktuāla vērtība mūsdienās.

NOBEIGUMS

Maģistra darba ietvaros apzināta teorētiskā literatūra un avoti, lai noskaidrotu J.A. Komenska pedagoģisko ideju attīstību Latvijā. Atklājās, ka senā dižgara pedagoģiskie atzinumi ir ietekmējuši visas pasaules pedagoģisko domu un laika gaitā nonāca Latvijā. J.A. Komenska sirdsgudrības, reliģiozitātes un dzīves miera atzinumi Latvijā tiek realizēti, pateicoties J.A. Komenska didaktiskajai domai, Brāļu draudzei, jaunlatviešu kustībai, daudziem latviešu inteliģences pārstāvjiem un izcilām personībām mūsdienu pedagoģijā. Pedagoģiskās domas attīstība daudzu gadsimtu garumā „kā neatņemams audzināšanas virzītājspēks un vērtību avots radīja pamatu pakāpeniskam pedagoģijas zinātnes veidošanās procesam Latvijā. (32, 43.lpp.) Latvijā izglītības un audzināšanas problēmām pievērsās daudzi izcili pedagogi, piemēram, E. Gliks, Vecais Stenders J.A. Students, A. Dauge u.c. Viņu pedagoģiskos atzinumus caurvij J.A. Komenska „Mātes skolas” ideja, uzsverot ģimeni kā vērtību, īpaši mātes lomu bērna audzināšanā, attīstībā un izglītošanā. Pedagoģisko domu caurvij atzinums saskatīt būtiskāko, vērtēt, veidot individuālo attieksmi, apjēgt, ka cilvēku tumsonību iespējams pārvarēt, izkopjot cilvēka prāta spējas, nostiprinot reliģisko tikumību, izglītojoties, uzkrājot zināšanas.

Pedagoģiskās pieredzes un kolēģu anketēšanas rezultātu analīze atklāj „Mātes skolas” ideju aktualitāti mūsdienu pirmsskolā, kurā grūti izskaust ģimenē iesakņoto patērētāja garu un kļūdaini uztvertās dzīves vērtības. Skolotājam gan kritiski, gan objektīvi jānovērtē situācijas, kad var kaut ko mainīt, risinot konfliktsituācijas un rast pozitīvu risinājumu audzināšanas procesā. Liela nozīme ir morālajai un tikumiskajai audzināšanai, kuras uzdevums ir veidot bērna izpratni par vispārcilvēciskajiem morāles principiem, normām un noteikumiem, ieaudzināt cieņu pret tikumiskajām vērtībām un nepieciešamību orientēties pēc tām visā savā ikdienas darbībā.

Izstrādājot maģistra darbu, iepazīnos ar J.A. Komenska kā zinātniskās pedagoģijas pamatlicēja personību un dzīvesdarbību un viņa pedagoģisko koncepciju, kas izraisīja nopietnas pārdomas un sniedza jaunas ierosmes radošai un aktīvai darbībai pedagoģiskajā procesā. J.A. Komenskis - spilgta pedagoga personība, ar spēju saskatīt apkārtējās norises, izstrādāt un ieviest jaunas pedagoģiskās novitātes, kas vēl joprojām ir aktuālas pedagoģijā. J. A. Komenska mērķtiecība, interese par kultūru un izglītību, gara dzīve, spēja mīlēt, cienīt, izturēt, pozitīva dzīves uztvere, vispārcilvēcisks skatījums uz dzīvi, uzkrātā dzīves pieredze, pedagoģisko ideju un atziņu bagātības – paraugs, darbīgums, vadlīnija katram mūsdienu cilvēkam. Nodarbinot savu prātu, attīstot savas gara spējas, gūstot zināšanas un dzīves pieredzi, cilvēks gūst prieku un gandarījumu. G. Bēme, atsaucoties uz J.A. Komenski, aicina pedagogus ieklausīties un iegaumēt savu dzīves moto: ”Viss, visiem, pavisam, visā pilnībā.

Pilnībai jābūt tādai, lai varētu iegūt šo prieku piepildīts gars.” (10) Zinātnieks uzsver, ka visiem cilvēkiem jābūt pieejamām visām zināšanām, tikai caur pedagoģiju var sniegt izglītību un audzināšanu, jo mācīšanās ir process, kas cilvēku pavada visa mūža garumā – kopš dzimšanas līdz sirmam vecumam. Mūsdienās izkristalizējas J.A. Komenska uzskats, ka vērtība ir izglītots cilvēks, ar spēju saskatīt un izvērtēt dzīves jēgu un vērtības šodienas patērētāju sabiedrībā, kurā noteicošās ir materiālās vērtības, nevis radošās un kultūras spējas. Par šo problēmu norūpējusies filozofe Maija Kūle, atgādinot: „Mīlie draugi, kas tad jums te ražos, studēs un dzīvos, ja neredzat cilvēku, ja neredzat valsts ideju, vērtības un garīgo jomu! Neinteresējaties par vēsturi, noraidāt latviešu valodu, nemīlat kultūru, nelasāt filozofiju.” (30)

Caur J.A. Komenska veikumu šodienas pedagoģijā klātesoša ir pansofijas ideja – mūžizglītība, pieaugušo izglītība, pedagogu tālākizglītība nepārtraukti mācoties, pilnveidojot sevi, attīstot un atklājot sevī patiesās cilvēkvērtības dabas likumsakarību un sabiedrisko attiecību ietekmē. J.A. Komenskis uzskatīja, ka cilvēks nevar cilvēcīgi dzīvot, ja viņš nemācās. Mūžizglītība ir nozīmīgs aspekts cilvēka identitātes attīstībā, atbildības uzņemšanās par savu dzīvi. Audzināšana ģimenē tiek iekļauta ”mūžmācīšanās procesā, kas īstenojas kā ordināra (ikdienas) mācīšanās konkrētās situācijās un atklājas vecāku un bērna mijattiecībā,” (39, 7.lpp.) savstarpēji sadarbojoties, brīvībā un solidaritātē, vecākiem audzinot gan sevi, gan bērnus, bērniem savukārt audzinot vecākus. Vecāki sistemātiski bagātina un pilnveido savu audzināšanas pieredzi demokrātiskā vidē.

Jau 17.gadsimtā J.A. Komenskis saskatīja septiņus izglītības posmus, no kuriem pirmos divus posmus veido „Mātes skola” - cilvēka tapšanas skola līdz 6 gadu vecumam. „Mātes skola” ir ģimenes skola, kur audzināšana, bērna garīgā un fiziskā attīstība notiek ģimenes lokā un māte palīdz bērnam veidoties par cilvēku, dzīvot cilvēka cienīgu dzīvi. Mājas kā bērna pirmā skola – aktīva, veselīga, bērnam pazīstama, droša vide un nozīmīga neformālās izglītības iestāde, kur pirmie skolotāji ir paša māte un tēvs. „Mātes skola” ir netiešs un ļoti noturīgs bērna audzināšanas un izglītošanas veids, kur ģimenes tradīciju un vērtīborientāciju ietekmē notiek personības attīstības process, veidojas rakstura īpašības, intelektuālā, emocionālā un sociālā attīstība. J.A. Komenskis uzskatīja, ka mācībām jānotiek pakāpeniski, - sākotnēji „Mātes skolā”, mātes aprūpē, jo „agrā bērnībā veidojas personības aktivitātes motīvi, bet daudzējādā ziņā arī personības virzība, raksturs, kuri tad arī nosaka turpmākā audzināšanas procesa īpatnības.” (9, 10.lpp.) J.A. Komenska skatījumā bērns ir vislielākā Dieva dāvana vecākiem, kuru pienākums ir rūpēties par bērna attīstību, veselību, skaitīt lūgšanas, lai bērns izaugtu par labu cilvēku un viņa mūžs būtu laimīgs. Svarīgi, lai māte būtu kopā ar savu bērnu līdz 6 gadu vecumam. Ģimene ir vislabākā vieta, pirmā skola, kur drošā vidē, savu pirmo skolotāju – mātes un tēva aprūpē un sniegtajās gudrībās,

iemācīties dzīves mākslu, pirmās elementārās zināšanas par Dievu, dabu un darbu, elementārās cilvēkvērtības, ieliekot bērnam stingru pamatu tālākajai izglītībai. Vecākiem klātesot, vieglāk iespējams izprast sava bērna dabu, rūpēties par atbilstošu izglītošanu, nodrošināt viņa attīstībai nepieciešamās fiziskās vajadzības un ar savu piemēru virzīt viņu uz tikumisku dzīvi, labu uzvedību un Augstākajām Zināšanām.

Mūsu valstī arvien nozīmīgāku vietu ieņem pirmsskolas izglītība - pirmā izglītības pakāpe, kurā notiek bērna personības daudzpusīgas attīstības veidošanās, jo šajā periodā bērns visintensīvāk attīstās gan garīgi, gan fizioloģiski. Pirmsskolas mērķis ir sadarbībā ar ģimeni veidot bērna personības vispusīgu, harmonisku attīstību. „Mātes skolas” ideja ir pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata bērna audzināšanas un izglītošanas jautājumos. Tā ir aktuāla 21.gadsimtā, kad ”jāaudzina šī nedrošu instinktu vadītā, apkārtni zinātkāri uztverošā, brīvi spriest un veidoties spējīgā būtne – cilvēks.” (18, 209.lpp.) Jau senatnē J.A. Komenskis atzina, ka cilvēki ir Dieva bērni un tikai audzināšanas un izglītošanās ceļā cilvēks kļūst par „saprātīgu radījumu”, kas nozīmē „visu izzināt, piešķirt visam nosaukumu un visu aprēķināt, t.i. zināt un spēt nosaukt un izprast visu, kas atrodas pasaulē.” (1, 47.lpp.) Zinātnieks uzsvēra, ka mācību un audzināšanas procesam jā sākas bērnībā, pirmsskolas vecumā, kas sasauca arī ar mūsdienu pirmsskolas pedagogijas uzdevumiem – veidot vidi, kurā bērns var attīstīties par unikālu, neatkārtojamu individualitāti, nodrošinot bērna audzināšanu un attīstību. Bērna audzināšanā un izglītošanā, bērna personības vispusīgā attīstībā iesaistītas divas savstarpējā mijiedarbībā pastāvošas puses – ģimene un pirmsskolas izglītības iestāde. Būtiska ir abu pušu ieinteresētība sadarbībā, kuras vieno ārkārtīgi svarīgs uzdevums – veidot jauno paaudzi, runāt par sava sadarbības partnera - ģimenes - lomu un uzdevumiem, ka ir svarīgs priekšnoteikums mūsu valsts turpmākai attīstībai.

Mūsdienu audzināšanas process notiek sociālajā vidē, kas neaptver tikai ģimenes robežas. Bērna audzināšanas procesā piedalās visa sabiedrība, pirmsskolas vecumā – pirmsskolas izglītības iestāde. Skolotājam ir vislielākā nozīme bērna attīstībā, garīgā un fiziskā izaugsmē, kā arī sabiedrības attīstībā. Viņš ir gan padomdevējs, gan draugs, kas pamāca un sniedz zināšanas, lai pasargātu cilvēci no visa veida ļaunuma. Mūsdienu skolotāja ētikas kodeksā iesakņojušies J.A. Komenska skolotāja pedagoģiskās stājas pamatzudevumi: cieņa pret bērna personību, profesionalitāte, koleģialitāte, brīvība, atbildība, taisnīgums, patiesums, cieņa un pašcieņa, smalkjūtība. Pirmsskolas izglītības skolotāja pedagoģiski taktiska attieksme – pieklājība, pedagoģiskā stāja, personiskā cieņa, neaizskarot bērna Es, iecietība, taisnīgums. Svarīgs ir pedagoģiskais optimisms – ticēt katra bērna spējām, audzināšanas efektivitātei, pieņemot bērnu tādu, kāds viņš ir.

Izvērtējot mūsdienu pirmsskolas programmu un pirmsskolas izglītības vadlīnijas, atklājas cieša saistība ar 17. gadsimta dižgara J.A. Komenska „Mātes skolas” ideju – bērna audzināšanu un personības attīstības priekšnosacījumiem pirmsskolas vecumā (līdz 6 gadu vecumam). Noskaidrojās, ka senie J.A. Komenska atzinumi – dabatbilsmes, pansofijas un humānisma idejas, ir iekļauti kā uzdevumi mūsdienu pirmsskolas pedagoģiskajā procesā, kas paredz bērna personības veidošanās procesu vides, audzināšanas un attīstīšanas ietekmē, aktīvi apgūstot dabas likumsakarības, uzvedību tajā, attieksmi pret to, veidojot sākotnēju vērtību prizmu. Cilvēks, pēc J.A. Komenska pedagoģiskās koncepcijas, ir dabas daļa, kurš veidojas un attīstās vienotībā ar dabu. Pirmā vide, audzināšanas lauks, kuru uztver bērns, ir dabas vide, ”nosacīti norobežota audzinošā vide, kurā subjektu sadarbības/mijiedarbības rezultātā tiek nodrošinātas līdzsvarotas iespējas vajadzību apmierināšanai, vērtību pilnveidei un personīgā nozīmīguma dinamikai.” (39, 15.lpp.) Bērnam jāpalīdz atklāties, attīstīties, izvēlēties noturīgas intereses un sociālās vajadzības. Veidojot izglītības vidi, jāraugās, lai tajā ikvienam pirmsskolas vecuma bērnam būtu iespēja augt un attīstīties, apgūt vērtības, iekļauties kultūrvidē atbilstoši savām īpatnībām, pasaules uztverei un personības uzstādījumam.

Mūsdienu sabiedrībā bērna audzināšana ir sarežģīts, mērķtiecīgs process, kam jāiet kopsolī ar sabiedrisko audzināšanu, jāsniedz attīstībā esošajai personībai stabilas vērtīborientācijas. J.A. Komenska uzskats, ka cilvēks ir visaugstākā vērtība, pati pilnīgākā un brīnišķīgākā radība, ir aktuāls pirmsskolā, kurā bērns ir audzināšanas procesa centrā, procesa dalībnieki – pedagogs un vecāki. Vienībā daba-cilvēks-sabiedrība - īpaša vērtība veltīta mazajam cilvēkam, veidojot un virzot viņa attieksmi pret pasauli tā, lai ritētu saskaņā ar sevi, dabu, Visumu un tajā pastāvošo kārtību. Audzināšanas principi ir mērķtiecība, balstīšanās uz pozitīvo cilvēkā, vārdiskās un praktiskās darbības vienotība. Audzināšanas principi, saskaņā ar J.A. Komenska „Mātes skolas” atziņām, balstās uz mērķtiecīgu cilvēka attīstību, brīvas, patstāvīgas un atbildīgas personības veidošanu. Tie ir:

1. sekmēt pozitīvu attieksmi pret dabu, darbu un apkārtējo sabiedrību,
2. veicināt pozitīvu attieksmi pret citiem cilvēkiem,
3. veidot stingras prasības pret sevi,
4. attīstīt bērna attieksmi pret ētiskajām pamatvērtībām – cieņu, empātiju, izpalīdzību u.c.,
5. sekmēt personības tikumisko pozīciju,
6. veidot atbildības sajūtu,
7. nodrošināt interešu, spēju un rakstura iezīmju veidošanos,
8. veicināt prasmju un iemaņu attīstību praktiskā darbībā.

21.gadsimtā, sabiedrisko pārmaiņu laikmetā, mainoties sabiedrisko vērtību modelim, ko nodeva ģimenes paaudžu paaudzēm, *svarīgākais priekšnoteikums sabiedrības attīstībai ir vērtību sistēmas atjaunošana*, kas atkarīga no katra cilvēka personīgās vērtīborientācijas, audzinātības un izglītības. Nozīmīgi, ka tieši audzināšana un izglītošana dažādos vēsturiskos periodos tiek uzskatīta par galveno pārmaiņu nesēju ar priekšplānā izvirzītu pamatideju – „cilvēka ekoloģija - mērķis, attieksmes, vērtības, brīvība, patstāvība un atbildība, kas atbilst cilvēka un sabiedrības garīgajām interesēm.” (38) Mūsdienu informācijas sabiedrībā, kurā valda „pirkt” un „pārdot” filozofija, ir mainījusies izpratne par ģimeni kā vērtību, kurai ir īpaša nozīme bērna audzināšanā, cilvēku dzīves kvalitātes veidošanā. Ģimene ir zaudējusi ģimenes vērtību glabātājas lomu, „bieži nekritiski tiek imitēta jauna audzināšanas filozofija, veicot mākslīgu, formālu demokrātijas ilūziju, kuras pamatā ir pārprasta un dažādi interpretēta autonomijas izpratne.” (39, 4.lpp.) Dižgara J.A. Komenska veikums zinātniskajā pedagoģijā tiek aktualizēts šodien kā vēsturiska vērtība, kuru katra paaudze pieņem par nozīmīgu atbilstoši sava laikmeta tendencēm.

Maģistra darba mērķis ir sasniegts, uzdevumi izpildīti.

Saistoša ir atziņa, kas, manuprāt, sasaucas ar J.A. Komenska pedagoģiskajiem atzinumiem un ir uzmundrinājums pedagogam: “Es nebaidīšos būt laimīgs, gūt estētisku baudījumu, mīlēt un ticēt, ka tie, kurus mīlu, mīl arī mani,” (44, 174.lpp.) jo ar pozitīvu attieksmi, gaišām domām, labiem vārdiem un mīlestību šajā dzīvē iespējams daudz ko mainīt un sasniegt.

Izsaku pateicību Latvijas universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes Pedagoģijas nodaļai par iespēju studēt pedagoģijas maģistra programmā, kā rezultātā tapis šis darbs. Personīgā pieredze bagātinājusies, pedagoģiskā darbība pilnveidojusies un guvusi augstāku līmeni.

Avotu un literatūras saraksts

Avoti

1. **Komenskis, A. J.** *Lielā didaktika*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1992. 232 lpp.
2. **Коменский Я. А.** *Избранные педагогические сочинения*, т.1. Под редакцией А.М.Пискунова и др. – М.:Педагогика, 1982. 656 стр.
3. *Jans Amoss Komenskis*. Vikipēdijas raksts. [atsauce 07.08.2009.] Pieejams: [http://lv.wikipedia.org/wiki/Jans Komenskis](http://lv.wikipedia.org/wiki/Jans_Komenskis)

Literatūra

4. **Alijevs, R., Kaže, N.** *Bilingvālā izglītība*. Rīga: Retorika, 2001. 367 lpp.
5. **Anspaks, J.** *Jans Amoss Komenskis: dzīves ceļš un pedagoģiskā jaunrade*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1992. 59 lpp.
6. **Anspaks, J.** *Pedagoģijas idejas Latvijā*. Rīga: RaKa, 2003. 476 lpp.
7. **Anspoka, Z.** Pirmsskolas un skolas izglītības pēctecība: problēmas un risinājumi. *Skolotājs*. 2009. Nr.4 (76), 10.-18.lpp.
8. **Apīnis, A.** *Vecais Stenders. Bildu ābice*. Rīga: Liesma, 1977. 43 lpp.
9. *Ārzemju pedagoģijas vēstures apcerējumi*. 4.burtnīca, Aut. kol. Liepāja: Liepājas pedagoģiskā augstskola, 1995. 53 lpp.
10. **Bēme, G.** J.A.Komenska utopija. **No:** *LU mag.paed.studiju kursa: Izglītības filozofija*. 2009.gada 8.maija lekcijas konspekts.
11. **Birkerts, P.** *Latvju tautas dzīves gudrība.1.daļa*. Rīga: Grīnberga, J. izdevums. 1937. 336 lpp.
12. **Černova, E.** Pirmsskolas pedagoģiskā procesa būtība, īpatnības un saturs. **No:** *Es gribu iet skolā*. Rīga : Puse Plus. 2003, 17.-22. lpp.
13. **Dauge, A.** *Audzināšanas ideāls un īstenība*. Cēsis un Rīga: O. Jēpes apgādībā. 1928. 125 lpp.
14. **Dēķens, K.** *Rokas grāmata pedagoģijā*. Rīga: Kultūras Balss. 1919. 238 lpp.
15. **Джибладзе, Г.Н.** *Философия Коменского*. Москва: Педагогика. 1982. 167. стр.
16. **Eljašāns, A.** Pārdomas par skolotāja ētikas kodeksa projektu. *Skolotājs*.1997, Nr.1, 22.-24.lpp.
17. **Grāvere, L.** *Atis Kronvalds un viņa pedagoģiskās teorijas*. **No:** *Laikmets un personība* (1) Rīga: RaKa. 2000. 58.-83.lpp
18. **Gudjons, H.** *Pedagoģijas pamatatziņas*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998. 394 lpp.
19. *Ģimenes enciklopēdija*, Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1989. 831 lpp.

20. **Kaņepēja, R.** Pirmsskolas izglītības programma un tās īstenošana. **No:** *Es gribu iet skolā*. Rīga : Puse Plus. 2003, 23.-33.lpp.
21. **Karulis, K.** *Gothards Frīdrihs Stenders Augstas gudrības grāmata no pasaules un dabas*. Rīga: Liesma. 1988. 572 lpp.
22. **Kons, I.** *Ētikas vārdnīca*. Rīga : Avots, 1987. 276 lpp.
23. **Kopeloviča, A., Žukovs, L.** *Didaktika. Ievērojamākie pedagogi par mācību teoriju*. Rīga: RaKa, 2000. 344 lpp.
24. **Kopeloviča, A., Žukovs, L.** *Jautājumā par skolotāju mūsdienu izpratnē (pētījuma materiālu analīze)*. Rīga : LU, 1993. 23 lpp.
25. **Korbe, A.** *Izglītības ministre atklāja konferenci „Radoša domāšana un izglītība”* [atsauce. 30.08.2010.] Pieejams: <http://izm.izm.gov.lv/aktualitates/informacija-medijiem/>.
26. **Korbe, A.** Par pārmaiņām izglītībā un zinātnē. *Skolotājs*, 2009. Nr.5 (77), 7.-13.lpp.
27. **Korule, I.** Pirmsskolas izglītības skolotāja kompetence teorijā un praksē. *Pirmsskolas izglītība*, 2004 (2), 14.–18. lpp.
28. **Кривсенко, Л.П.** *Педагогика*. Москва: ООО Проспект, 2008. 428 стр.
29. **Kronvalds, A.** *Kopotu raksti (1)*. Rīga: 1937. 686.lpp.
30. *Kūle: būs vēl jauna krīze-dziļāka un trakāka*. [atsauce 12.10.2010.] Pieejams: www.diena.lv, 21.10.2009.
31. **Kūle, M., Kūlis, R.** *Filosofija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998. 656 lpp.
32. **Krūze, A.** Pedagoģijas zinātnes teorētisko pamatu izstrāde Latvijā 19.gadsimta 2. pusē. **No:** *Starptautiskas konferences zinātnisko rakstu krājums*. Rīga: RaKa, 2004, 42.-49.lpp.
33. **Krūze, A.** Priekšvārds. **No:** *Laikmets un personība (1)* Rīga: RaKa. 2000. 5.-9.lpp.
34. **Krūze, A.** Priekšvārds. **No:** *Laikmets un personība*. (9), Rīga: RaKa, 2008. 4.-9.lpp.
35. **Krūze, A., Žogla, I.** Pedagoģiskās domas attīstība Latvijā. **No:** *Teachers, Students and Pupils in a Learning Society (II)*. Rīga: Izglītības soļi, 2002, 369.- 378.lpp.
36. *Latvijas izglītības koncepcija*. Rīga : Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija. 1995. 32 lpp.
37. **Lieģeniece, D.** Pārdomas par 5-6 gadus veca bērna sagatavošanu skolai. **No:** *Es gribu iet skolā*. Rīga : Puse Plus. 2003, 13.-16. lpp.
38. **Medne, D.** Audzināšana ģimenē kā līdzsvarotas attīstības sekmēšana. *Skolotājs*, 2009. Nr.3 (75), 53.-58.lpp.
39. **Medne, D.** Audzināšana ģimenē Latvijas transformatīvajā sabiedrībā. **No:** *Promocijas darba kopsavilkums*. Rīga: LU, 2010. 74.lpp.

40. **Medne, D.** Pozitīvās humānās audzināšanas pieredze ģimenē. *Skolotājs*, 2010. Nr.1 (79), 9.-21.lpp.
41. **Miezis, A.** Audzināšana. *Nākotnes vārdā*: 2009. jūnijs, 1.lpp.
42. **Obšteins, K.** *Paidagoģijas vēsture (II) Jaunie laiki Renesanse-Apgaismības laikmets*. Rīga: Valtera un Rapas akciju sabiedrības ģenerālkomisijā, 1930. 193 lpp.
43. **Ošeniece, G.** Pirmie skolotāji-māte un tēvs. *Izglītība un Kultūra*, 2008, Nr. 14 (3076), 18.lpp.
44. *Palīgs pedagogam* (informatīvi metodisks materiāls). Rīga : RaKa, 1997. 288 lpp.
45. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2000. 248 lpp.
46. *Pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1890.gadam*. Aut. kol. Rīga: Zvaigzne ABC, 1991. 230 lpp.
47. *Pirmsskolas izglītības vadlīnijas noteiks pirmsskolas izglītības saturu un pedagoģiskā procesa organizācijas principus*. IZM. [atsauce 21.09.2010.]. Pieejams: www.mk.gov.lv/lv/aktuali/zinas/2010gads/08/030810-izm-08/.
48. *Pirmsskolas izglītības programma*. Rīga : Mācību apgāds NT, 1997. 39 lpp.
49. **Riekstiņa, I.** Ernsta Glika dzīve un pedagoģiskā darbība. **No:** *Laikmets un personība*. (6) Rīga: RaKa, 2005, 42.- 97.lpp.
50. **Rubene, Z.** Kritiskā domāšana postmodernisma situācijā. *Skolotājs*, 2006 (3), 5.-9.lpp.
51. **Smilga, S.** Bērns, vide-audzināšana: [ziņojums Rīgas Bērnu tiesību aizsardzības centrs zin.konferencē „Kvalitatīva audzināšana-galvenais nosacījums personības attīstībai” 2008.g. 21.-22. nov. Rīgā]. **No:** *Nākotnes vārdā*, 2009, jūnijs 4.-11.lpp.
52. **Stabiņš, J.** *Skolotāja misija*. Rīga : Raka, 2001. 72 lpp.
53. **Students.A.J.** *Vispārīgā paidagoģija. (II) Zinātne un māksla sevis un citu audzināšanā*. Rīga: RaKa, 1998. 224 lpp.
54. **Šmite, A.** *Izglītības iestādes vadība. Pedagoģ. Organizācija. Pārmaiņas. (I)*. Rīga: Raka, 2004. 256 lpp.
55. **Ūsiņš, V. K.** *Dēķena pedagoģiskie uzskati*. Rīga: Zvaigzne, 1975. 165 lpp.
56. **Zusāne, A.** *J.A.Komenska idejas Latvijā*. Rīga: Raka, 2000. 142 lpp.
57. **Žukauskiene, L.** Komenioloģiskie pētījumi Lietuvā. **No:** *Teachers, Students and Pupils in a Learning Society (II)*. Rīga: Izglītības soļi, 2002, 406.- 414. lpp.
58. **Žukovs, L.** *Pedagoģijas vēsture*. Rīga: RaKa, 1999. 303 lpp.

ANKETA PEDAGOGIEM

Cienījamās kolēģes!

Lūdzam Jūs piedalīties aptaujā par pedagoģiskajām vērtībām, saistībā ar izcilā pedagoga, zinātniskās pedagoģijas pamatlicēja Jana Amosa Komenska (1592 – 1670) pedagoģiskajām idejām pirmsskolas vecuma bērnu audzināšanā un attīstībā.

Anketa ir anonīma, informācija tiks izmantota tikai apkopotā veidā maģistra darbā.

Apvelciet ar aplīti to variantu, kurš sakrīt ar Jūsu viedokli.

1. Kuras J.A.Komenska idejas ir aktuālas mūsdienu pirmsskolas pedagoģiskajā procesā?

- 1.dababilsmes ideja** – cilvēks kā dabas daļa un viņa attīstība saskaņā ar dabas objektīvajiem likumiem;
- 2.humānisma ideja** – pedagoģiskais optimisms, cieņa pret bērna personību, dzīvesprieks;
- 3.pansofijas ideja** – pasaules, kultūras vēsture, dzīves pieredze – cilvēka patiesie audzinātāji.

Jūsu viedoklis par vienu no minētajām idejām

2. J.A.Komenskis izvirzīja trīs galvenos audzināšanas uzdevumus cilvēka personības attīstībā:

- 1. izglītība**
- 2. tikumība**
- 3. dievbijība**

Kurš no šiem audzināšanas uzdevumiem, Jūsprāt, ir galvenais mūsdienās pirmsskolas vecuma bērnu audzināšanā?

Jūsu komentārs

3. Ko, Jūsprāt, mūsdienās nozīmē J.A.Komenska izvirzītā „Mātes skolas” ideja?

Paldies par atsaucību!

PIRMSSKOLAS IZGLĪTĪBAS PROGRAMMA

PIRMSSKOLAS IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒM

ISBN -9984 -617-38-6

"**Pirmsskolas izglītības programma**" pirmsskolas izglītības iestādēm. Veidošanā piedalījās Rīgas rajona, Jelgavas pilsētas, Jūrmalas pilsētas pirmsskolas izglītības iestāžu darbinieki.

Tehniskais redaktors: **Valentīns Dauguls**

Vāka noformētāja: **Marianna Kuvaga**

Ilustrāciju autore: **Laura Blūma**

Atbildīgā par izdevumu: IZM VĪD dir. vietn., *dr. paēd* **R. Bosa**

Izdevējs SIA "Mācību Apgāds NT"
Aspazijas bulv. 24-519, Rīgā, LV-1050
tālr./fakss 7220783

Iespiests SIA "JUMI"
Ausekļa ielā 24, Rīga, LV-1009

PRIEKŠVārds

Latvijas izglītības sistēmas organizatoriskā un satura pārveide, mūsdienu sociālās izmaiņas, prakse, zinātniskās atziņas liek pirmsskolas izglītības darba turpmāko virzību aplūkot visas izglītības sistēmas pārveides kontekstā. Pirmsskolas izglītības iestāžu darbs ir pamats, uz kura balstāma tālākā bērna izglītošana. **Pirmsskolas izglītības mērķis** ir attīstīt katra bērna aktivitāti (ētiski estētisko, intelektuālo, fizisko), veidojot iekšēju vēlmi izzināt apkārtējo pasauli un apgūt pieaugušo radīto pieredzi. Bērnā jāveido "ES" apziņa, kas balstīta uz savas rīcības, darbības, jūtu, vēlmju un interešu apzināšanu, uz savu spēju izpausmi aktīvā darbībā, ievērojot vispārcilvēciskās vērtības.

Pirmsskolas izglītības darbā par vadošajām uzskatāmas šādas pamatnostādnes.

Personības veidošanās process norit vides, audzināšanas un attīstīšanas ietekmē. Bērns aktīvi apgūst apkārtējo pasauli (dabu, lietas, parādības), uzvedību tajā, attieksmi pret to, kā arī veido sākotnēju vērtību izpratni.

Bērna attīstības būtība ir ietverta viņa attīstības veselumā (viengabalainībā), rūpēs par veselību, fizisko un psihisko labklājību.

Bērna attīstība ir determinēta ar pieaugušo pedagoģiskās darbības virzību (pareizi izvirzītiem uzdevumiem, saturu, metodēm, paņēmieniem).

Pirmsskolas izglītības iestādē ir jāsauglabā nacionālās kultūras vērtības (māksla, valoda, darba un sadzīves kultūra), tradīcijas. Jārada tautai raksturīgais garīgais klimats, veidojot viņa intelektuālo, estētisko un ētisko labklājību. **Nacionālo minoritāšu bērniem jāveido izpratne par piederību Latvijas valstij.**

Bērna attīstības pēctecības nodrošināšanā svarīga loma ir pirmsskolas izglītības iestādes un skolas saskaņotai darbībai.

Pirmsskolas izglītības programma pirmsskolas izglītības iestādēm ir mēģinājums pārveidot pedagoģisko darbu no ierastās zināšanas uz attīstības veicināšanu. Tā virza bērna attīstību uz veiksmīgu skolas gaitu sākumu.

Programmas mērķis ir

virzīt bērna individuālos iespaidus uz apkārtējās pasaules uztveri kopsakarībās, uz iespēju to dažādi attēlot vārdos, krāsās, skaņās, kustībās, dziesmās, dejās utt.;

palīdzēt bērnam ticēt sev, apzināties sevi, gūt panākumus, izteikt sevi radošajā darbībā, būt saskarsmīgam, iejūtīgam, līdzjūtīgam.

Programma sastāv no divām daļām - attīstošo un izglītojošo (apkārtnes iepazīšanas) uzdevumu kopām. Programma nosaka pamatu uzdevumus. Katra pirmsskolas skolotāja pienākums ir izveidot darbības programmu savai konkrētai bērnu grupai, ņemot vērā bērnu individuālos sasniegumus katrā jomā.

Programmas īstenošanā svarīga nozīme ir videi, bērna aktīvai darbībai un rotaļai.

Liela nozīme ir videi, kurā bērns atrodas. Bērni apgūst apkārtējo pasauli un iegūst pieredzi no apkārtējās vides - vienaudžiem, pieaugušajiem un viņu savstarpējām attiecībām; par lietām un to sakārtotību, sabiedrības un lietu mijiedarbību. Ja vide ir attīstoša, tad tajā bērns var būt pārveidotājs, pilnveidotājs, radītājs. Pretējā gadījumā gan bērns, gan vide ir statiski, sastinguši, tie viens otru nepapildina.

Bērns attīstās aktīvā **darbībā**. Tā jāorganizē individuāli, apakšgrupās un visai grupai kopā. Darbīgumam jābūt bērnu grupas dzīves pamatā. Bērnā pašam darbojoties jānonāk līdz secinājumam, atrisinājumam tā dažādās izpausmēs: atrast risinājumu, tā variantus, atainot, atrodot labāko variantu (zīmējumi, veidojumi, rokdarbi utt.), atrast skaidrojumu, noteikt sakarības un cēloņus, paredzēt, secināt. Visiem kopā - **bērnā, skolotājam, skolotāja palīgam, vecākiem** - jāmacās saprast, ka nav vienas pareizas atbildes. Atbilde cieši saistās ar individuālo pieredzi, un tā ir tik atšķirīga, cik atšķirīga ir pieredze.

Realizējot programmu, galvenais līdzeklis ir **rotaļa** - didaktiskā, kustību, tautas utt. Rotaļa aplūkojama no dažādiem aspektiem - gan kā bērna patstāvīga darbība, gan kā pieaugušo organizēta darbība. Galvenais ir rotaļu saglabāt kā bērniņas neatņemamu sastāvdaļu, saglabāt kā pamatu bērnā

personības un izziņas sfēras attīstības veicināšanai. Rotaļa rada bērnam emocionālu komfortu, līdzsvaru, apmierinājumu, prieka, brīvības un drošuma sajūtu. Rotaļa ļauj realizēt sevi, apjaust intelektuālās iespējas, veiklību. Rotaļādamies bērns attīsta uzmanību, uztveri, domāšanu, sajūtas, atmiņu, jaunradi, gūst plašu pārdzīvojumu spektru, pilnveido kustības. Rotaļas ir gribas attīstības skola. Rotaļas var būt apvienotas tematiski, sižetiski, bet tām ir jāpakļaujas konkrētiem izvirzītiem uzdevumiem. **Jāmācās rotaļāties!**

"Pirmsskolas izglītības programma" pirmsskolas izglītības iestādēm apstiprināta ar Izglītības un zinātnes ministrijas 1998. gada 11. septembra rīkojumu nr. 475.